Ազգ

Սեպտեմբեր 25. 1991
Շաբաթվա
երեքշաբթի
Ա. տարի. թիվ 64
գինը՝ 30 կ.

հասցեն՝ Երևան 375010
Հանրապետության 47
հեռախոս՝ 581841
ֆաքս՝ 562941
տելեքս՝ 243267 SULA SU

Արցախում առաջվա պես արյուն է հոսում

Ինչպես հաղորդեցին Մարտակերտի ներքին գործերի բաժնային վարչությունում, սեպտեմբերի 23-ի առավոտյան մոտ 100 ադրբեջանցի օմոնականներ հարձակվեցին այդ բաժնի Չափար հայկական գյուղի վրա: 5 բնակիչ, այդ թվում եւ 14-ամյա մի պատանի, զենակոծման հետեւանքով զոհվել էին: Նույն օրը երեկոյան սպանվել է եւս մեկ հայ: Կան բազմաթիվ վիրավորներ, երեքը՝ ծանր:

Սեպտեմբերի 24-ի առավոտյան օմոնականները բերեցին զրահամեքենա, որը խոշոր տրամաչափի զենացիրներից կրակ է բացել գյուղը պաշտպանող ինքնապաշտպանության ուժերի վրա:

Սեպտեմբերի 23-ի լույս 24-ի գիշերը թնդանոթային եւ հրթիռային զենակոծման ենթարկվեց Ասկերանի շրջանի Նորագյուղ հայկական գյուղը: Կրակը բացել էին հարեւան Խոջալու ադրբեջանական գյուղի կողմից: Նախնական տվյալներով, Նորագյուղում ավերվել են 5 տուն, կան վիրավորներ: ■

Հայ ժողովրդին

Միրելի հայ ժողովուրդ. պատմության փոշոտ էջերով անցած քո ծանապարհը վերջապես բերեց լուսավոր այն բացատը, ուր սկսվում է աշխարհին շատ բան տված, գոյատեւման ու անկախության համար երկարատեւ մաքառած ժողովրդի լուսաբացը:

Իրականացավ հայ ժողովրդի դարավոր երազանքը՝ ազատության, անկախության համար պայքարը պսակվեց մեծագույն հաղթանակով: Այսօր խոնհարվում են անկախության համար պայքարում ընկած նահատակների առջեւ, որոնք իրենց կյանքը զոհեցին, ձգտելով տեսնել Հայաստանն ազատ ու անկախ, ապահով ու բարգավաճ:

Մեծ է մեր ավանդական կուսակցությունների դերը ազգային-ազատագրական պայքարում, սկսած արմենականներից, որոնք հիմք դրեցին հայ քաղաքական կազմակերպ ուժի եւ ազատագրական պայքարի դրոշակիրը եղան: Հարգանքի տուրք ենք մատուցում Սոցիալ-դեմոկրատ հնչակյան կուսակցության, Հայ հեղափոխական դաշնակցության, Ռամկավար ազատական կուսակցության եւ Ղարաբաղյան շարժումով ծնված Հայոց համազգային շարժման, հասարակական-քաղաքական մյուս կազմակերպությունների ազատամարտիկներին: Այդ կազմակերպությունները հիմնականում վեր կանգնեցին գաղափարական տարաձայնություններից՝ միասնական ջանքերով կերտելու համար անկախ եւ ազատ Հայաստանը:

Սիրելի ժողովուրդ հայոց, ջերմագին շնորհավորելով ձեզ՝ միասնական կամքիդ բացարձակ «այո» արտահայտությամբ ստեղծված անկախության առիթով, Հայաստանի Ռամկավար ազատական կուսակցությունը հրամայական պահանջ է համարում մեր անկախությունը ազգային պետականության ու ձկուն պետական կառույցների ստեղծմամբ, տնտեսական բարգավաճմամբ եւ դրա հետ կապված մարդու հիմնական ազատություններից մեկի՝ ազատ ձեռներեցության իրավունքի իրականացման պայմաններում: Մենք մեր կարեւորագույն խնդիրն ենք համարում քաղաքականապես ապահովել մարդու իրավունքների անվերապահ իրականացումը, որի առկայությամբ, համոզված ենք, լիարժեք կգործի՝ մեր ժողովրդին յուրահատուկ արարչական ջիղը:

Կեցցե՞ ազատ, անկախ Հայաստանը:

Հայաստանի Ռամկավար ազատական կուսակցության Հիմնադիր խորհուրդ
23.09.91թ.

Պատգամավոր Արամ Մանուկյանը Բեյրութում

Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհրդի պատգամավոր Արամ Մանուկյանը վերջերս այցելելով Լիբանան, բազմաթիվ հանդիպումներ է ունեցել տեղի հայ գաղութի հետ:

Շաբաթվա 28 պատգամավոր Ա. Մանուկյանը երկարատեւ տեսակցություն է ունեցել Ռամկավար ազատական կուսակցության Լիբանանի շրջանային վարչության հետ: Օգոստոսի 30-ին նա հանդիպել է Թեհրանյան մշակութային միության վարչության եւ նրա ենթակա հանձնախմբի անդամների հետ:

Երեքշաբթի, սեպտեմբերի 3-ին ՌԱԿ Լիբանանի շրջանային վարչության կազմակերպությամբ տեղի է ունեցել Ա. Մանուկյանի ժողովրդային հավաք-հանդիպումը Լիբանանահայ հասարակայնության հետ: Թեհրանյան մշակութային միության կենտրոնատեղիում տեղի ունեցած հանդիպմանը Ա. Մանուկյանը խոսել է Հայաստանի քաղաքական, տնտեսական, հասարակական եւ մշակութային կյանքի մասին, որից հետո նա պատասխանել է ներկաների բազմաքնույթ հարցերին: ■

Ժելեզնովոդսկում ընդունվեց համատեղ կոմյունիկե

Այն փոխզիջումային է, ասում է Լ. Տեր-Պետրոսյանը

Ժելեզնովոդսկում սեպտեմբերի 23-ի լույս 24-ի գիշերը Ադրբեջանի նախագահ Այազ Մութալիբովը, Հայաստանի Գերագույն խորհրդի նախագահ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանը եւ ԼՂԻՄ-ի պատվիրակությունը Ռուսաստանի նախագահ Բորիս Ելցինի եւ Ղազախստանի նախագահ Նուրսուլթան Նազարբաեւի միջնորդությամբ 13,5 ժամ տեւած քննարկումից հետո ստորագրեցին համատեղ կոմյունիկե: Անմիջապես այդ ակտից հետո տեղի ունեցած մամլո ասուլիսում Բորիս Ելցինը հայտարարեց. *«Չորս տարիների ընթացքում կոտակվել են այնքան խնդիրներ, որ առանց տրացավության հնարավոր չէր դրանք քննարկել»:* Նա նշեց նաեւ, որ այդ փաստաթուղթը հնարավորություն է տալիս շարժվել ճգնաժամի կարգավորման ուղիով, չնայած, որ այն կրում է փոխզիջումային բնույթ: *«Մենք հույս ունենք,- ասաց Բորիս Ելցինը,- որ վերջապես կողմերի միջեւ կսկսվի բանակցությունների գործընթացը»:* Նշելով, որ ստեղծվել է հատուկ լրատվական խումբ, Բ. Ելցինն ասաց. *«Դա ոչ մի ընդհանուր բան չունի գրաքննության հետ: Այս խումբը կհաղորդի պաշտոնական ճիշտ լրատվություն հայ-ադրբեջանական սահմանում տեղի ունեցող իրադարձությունների մասին, անհրաժեշտության դեպքում հերքելով կեղծ լուրերը, որոնք, ցավոք, երբեմն հրապարակվում են»:*

Ադրբեջանի նախագահ Այազ Մութալիբովը եւ Հայաստանի Գերագույն խորհրդի նախագահ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանը նշեցին այն մեծ դերը, որը խաղացին Բորիս Ելցինը եւ Նուրսուլթան Նազարբաեւը կոմյունիկեի ստորագրման գործում: Իսկ ԼՂԻՄ-ի ներկայացուցիչներից մեկը՝ Սամսոն Ոսկանյանը հայտարարեց, որ առանց Ռուսաստանի եւ Ղազախստանի միջնորդության *«բոլոր երեք շահագրգռված կողմերի հանդիպումը համենայն դեպս մոտ ժամանակներս ընդհանրապես հնարավոր չէր լինի»:*

Լեւոն Տեր-Պետրոսյանը նշեց, որ կոմյունիկեն փոխզիջումային է, այսինքն՝ այդ փաստաթուղթը ամեն ինչով չէ, որ բավարարում է կողմերին, դա կոնֆլիկտի լուծումը չէ, այլ միայն *«առաջին քայլն է այդ ուղղությամբ»:* Լ. Տեր-Պետրոսյանի խոսքերով, ստորագրված փաստաթուղթը սկզբունքորեն տարբերվում է նախորդներից նրանով, որ միջնորդների դերում այստեղ հանդես են գալիս *«իրապես չեզոք կողմերը, ոչ թե Կենտրոնը, ինչպես դա եղել է ավելի վաղ»:*

Ինչպես հաղորդեց Մոսկվայի «ԻՏԱ»ի թղթակցին ԽՍՀՄ պաշտպանության նախարարության բարձրաստիճան ներկայացուցիչներից մեկը, ԽՍՀՄ պաշտպանության նախարար մարշալ Շաքրոնիկովը Ժելեզնովոդսկում ունեցած բանակցությունների ժամանակ նախազգուշացրեց Հայաստանի եւ Ադրբեջանի ղեկավարությանը, որ եթե մինչեւ այս տարվա վերջը ռեալ քայլեր չկատարվեն ռազմական հակադրությունը դադարեցնելու ուղղությամբ, ապա այնտեղ տեղակայված զինվորական ստորաբաժանումները 1992 թ. հունվարի 1-ից դուրս կբերվեն: Ներկայացուցչի կարծիքով, այս նախազգուշացումը չէր կարող չնպաստել բանակցությունների ուժեղացմանը: ■

Լուսանկարը՝ Մարտին ՇԱՐԱՖՅԱՆԻ, ԱՐՄԵՆՊՐԵՍ

Ռուսաստանյան Ֆեդերացիայի նախագահ Բ. Ելցինի եւ Ղազախստանի նախագահ Ն. Նազարբաեւի միջնորդական առաքելության արդյունքների վերաբերյալ ընդունված համատեղ կոմյունիկե

Չորրորդ տարին է Լեռնային Ղարաբաղում չեն հանդարտվում տարբեր ազգություններին բազմաթիվ մարդկանց կյանքը խլած սաստիկ բազմաթիվ ընդհարումները: Ջոկվում են խաղաղ քաղաքացիները, զոհվում են բանակի եւ ներքին զորքերի զինծառայողները: ԽՍՀՄ կենտրոնական մարմինները անկարող գտնվեցին մշակել եւ իրագործել ազդեցիկ միջոցներ՝ շրջանում իրավիճակը կարգավորելու համար: Թույլ են տվել կողմից սխալներ, որոնք արեցին հակադրությունը ընդհարվող կողմերի միջեւ եւ անվստահություն հայտնեցին միութենական մարմիններին:

Ստեղծված իրավիճակում անհրաժեշտություն է առաջացել գործադրել միջնորդական ջանքեր, որոնց նպատակն է պայմաններ ստեղծել բանակցությունների գործընթացը սկսելու համար, որը հայ առ հայ կտրի շրջանի իրավիճակի կարգավորման հիմքերը: Ադրբեջանի եւ Հայաստանի համաձայնությամբ միջնորդների դերն իրենց վրա վերցրին Ռուսաստանյան Ֆեդերացիայի եւ Ղազախստանի ղեկավարները:

1991 թ. սեպտեմբերի 20-23-ը միջնորդական առաքելությամբ Ռուսաստանյան Ֆեդերացիայի նախագահի Բ. Ելցինը եւ Ղազախստանի նախագահ Ն. Նազարբաեւը գտնվում էին Բաքվում, Գյանջայում, Ստեփանակերտում եւ Երեւանում:

Կողմերը կոնֆլիկտի լուծման հարցում աջակցություն են ինքնիշխան պետություններին գործերին չմիջամտելու, անկախ ազգությունից՝ բոլոր քաղաքացիների իրավունքները պաշտպանելու սկզբունքով, որը համապատասխանում է միջազգային իրավունքի նորմերին:

Միջնորդական առաքելության ընթացքում քննարկվեցին կոնֆլիկտի ասիճանաբար կարգավորման որոշ հարցեր:

Քննարկման հիմնական արդյունքները հետեւյալն են.

1. Կողմերը գտնում են, որ մինչեւ 1992 թ. հունվարի 1-ը կոնֆլիկտի կարգավորման անհրաժեշտ եւ պարտադիր պայմաններն են. դադարեցնել կրակը, չեղյալ հայտարարել ԼՂԻՄ-ի վերաբերյալ ընդունված Ադրբեջանի եւ Հայաստանի հակասահմանադրական բոլոր ակտերը, ճանաչել իշխանության օրինական մարմինների լիազորությունները, կոնֆլիկտի շրջանից դուրս հանել բոլոր զինված ստորաբաժանումները, բացառությամբ ԽՍՀՄ ներքին գործերի եւ պաշտպանության նախարարությունների ներքին ստորաբաժանումների: Այս ժամկետը լրանալուց հետո բոլոր զինված ստորաբաժանումների ներկայությունը եւ նրանց գործողությունները ճանաչվում են աջօրինի եւ կխափանվեն ԽՍՀՄ ներքին գործերի կողմից, իսկ զինված ստորաբաժանումների մասնակիցները կենթարկվեն օրենքով նախատեսված պատասխանատվության:

Հանձնարարել դիտորդների աշխատանքային խմբին՝ միջոցներ մշակել նրա կողմից որպես աջօրինի սահմանված բոլոր զինված ստորաբաժանումները չեզոքացնելու, կոնֆլիկտի շրջանում ապրող քաղաքացիների անվտանգության երաշխիքներ ստեղծելու համար:

2. Կոնֆլիկտի շրջանի իրավիճակի կարգավորմանն ուղղված համատեղ գործողությունները իրականացնելու նպատակով ստեղծվում է դիտորդների ժամանակավոր աշխատանքային խումբ, որի մեջ են մտնում Ռուսաստանյան Ֆեդերացիայի եւ Ղազախստանի լիազոր ներկայացուցիչները: Աշխատանքային խումբը իր գործունեությունն սկսում է հոկտեմբերի 1-ից:

3. Ադրբեջանի Հանրապետությունը եւ Հայաստանի Հանրապետությունը ապահովում են բռնագաղթած բնակչության ասիճանաբար վերադարձը, սկսելով դասակ գյուղերից: Կողմերը երաշխավորում են նրանց անվտանգությունը մշտական բնակեցման վայրերում: Այդ հարցով բանակցությունները սկսել 1991 թ. հոկտեմբերի 1-ից:

4. Կոնֆլիկտի մեջ ներգրավված կողմերը անհապաղ սկսում են ազատ արձակել պատանդներին: Այս գործընթացը պետք է ավարտվի երկու շաբաթում, ինչից հետո պատանդներին պահող անձինք կենթարկվեն պատասխանատվության, համաձայն օրենքի:

Այս կետի իրագործման վերահսկողությունը իրականացնում են միջնորդ կողմերի լիազոր ներկայացուցիչները:

5. Միութենական մարմինների հետ միասին կողմերը երկու շաբաթ ժամկետով ապահովում են երկաթուղային տրանսպորտի, կապի եւ հաղորդակցությունների համակարգի աշխատանքը:

Կողմերը միջնորդների մասնակցությամբ բանակցություններ են սկսում ավտոճանապարհների ազատ եւ փոխշահավետ աշխատանքը ապահովելու համար:

6. Քննարկման ընթացքում կողմերը հանգեցին միահամուռ կարծիքի, որ անհրաժեշտ է ապահովել կոնֆլիկտի շրջանից սացվող լրատվության անաչառությունը: Որոշված է ստեղծել լրատվության խումբ՝ կազմված Ռուսաստանյան Ֆեդերացիայի եւ Ղազախստանի ներկայացուցիչներից, որոնք լիազորված են նախապատրաստել կոնֆլիկտի շրջանի իրադարձությունների մասին պաշտոնական լրատվություն:

7. Ադրբեջանի հանրապետության եւ Հայաստանի Հանրապետության պետական իշխանությունների բարձրագույն մարմինները համարվում են մշտապես գործող լիազորված պատվիրակություններ, որոնք անհապաղ կսկսեն բանակցությունների երկկողմանի գործընթացը:

8. Կողմերը գտնում են, որ սկսվող բանակցությունները կնպաստեն, որպեսզի մոտ ժամանակներս նախապատրաստվեն եւ ստորագրվեն երկկողմանի պայմանագրեր Ռուսաստանյան Ֆեդերացիայի եւ Ադրբեջանական Հանրապետության, Ռուսաստանյան Ֆեդերացիայի եւ Հայաստանի Հանրապետության, Ղազախական ԽՍՀ եւ Ադրբեջանի Հանրապետության, Ղազախական ԽՍՀ եւ Հայաստանի Հանրապետության միջեւ:

9. Դիտորդների աշխատանքային խմբին հանձնարարված է մեկ ամիս ժամկետում առաջարկություններ նախապատրաստել կոնֆլիկտի կարգավորման այս փուլերի վերաբերյալ:

10. Դիտորդների աշխատանքային խումբը պետք է պարբերաբար տեղեկացնի չորս հանրապետությունների բարձրաստիճան ղեկավարներին ներկա կոմյունիկեով նախատեսված միջոցների իրականացման ընթացքի մասին:

Ներկա կոմյունիկեի դրույթները չեն կարող դիտվել որպես ինքնիշխան պետությունների ներքին գործերին միջամտելու միջնորդների իրավունք: ■

digitised by A.R.A.R.@

Խաղաղության առաւօտ լուսոյ

Անցաւ եւ այս ցաւատանջ երկումը. արդիւնաւորուեց հանրաքուէն, արդիւնաւորուեց անսղասելիօրէն բարձր տոկոսով, անսղասելի բերնաս նոյնիսկ կազմակերպիչների համար: Ադա յիշենք պայքարը հանրաքուէի համար:

Որոշ քաղաքական կազմակերպութիւններ ու այլեր կային, որոնք պահանջում էին անյապաղ հանրաքուէ դեռ մարտին: Ի դէպ, մինչեւ երէկ անգամ դեռ մնում էին այդ կարծիքին եւ հենց հանրաքուէի նախօրէին արտայայտեցին իրենց դժգոհութիւնը՝ խանգարելով ժողովրդի ուրախութիւնը Ազատութեան հրապարակում եւ յեսոյ հեռուստացոյցի էկրանից յաղթական կեցուածքով յայտարարեցին *«Նրանց վտարեցինք բնից»*:

Անշուշտ, Պարոյր Հայրիկեանը, Ասոն Նաւասարդեանն ու Ազատ Արշակեանը իրենց հետեւորդներով ունէին իրենց տրամաբանութիւնը՝ *պահը բաց չթողնելու* տրամաբանութիւնը: Այդպանել պէտք չէ սեփական կարծիքի համար, պէտք է հասկանալ այդ տղաների անհամբերութիւնը՝ անկախութիւնը շուտ բերելու հայի տուն: Արդար լինենք. նրանց երիտասարդ տարիներն ու երազները մաշուեցին մթին ու խոնաւ բանտերում՝ անկախութեան համար: Անհասկանալի եւ այդպանելին այն է սակայն, որ անկախութեան այդ մունետիկները անհաշտ են *այսօր անկախութիւնը քայլ առ քայլ իրագործող* տղաների հետ, առելին, դուրս են եկել անիմաստ ու ազգավնաս մի առճակատման, ազգի պառակտման, եւ դեռ սպառնում են, որ եթէ պէտք լինի, պայքարը կը շարունակեն մինչեւ... Ըստ երեւոյթին, սեպտեմբերի 20-ին սարքած ամօթալի ձեռնակոիւը բաւարար չի համարում: Քիչ է մընում հոգուդ մեղք անես եւ մտածես՝ ուրեմն այդ տղաների համար կարեւորը *այլախոհութիւնն է*. անկախ այն բանից, թէ ինչ նուիրումով է իրականացուում ազգի ճակատագրի շտրիհնումը եւ ինչ ազնուութեամբ, *էականը այլախոհ լինե՞լն է*:

Այլ քաղաքական կազմակերպութիւններ դէմ էին հանրաքուէին, որովհետեւ դէմ էին անկախութեան. աշխարհաքաղաքական միջավայր, կողմնորոշում, տնտեսական անկեալ վիճակ, ռազմական անկարողութիւն եւ ամենասարսափելին՝ «գիշատիչ» հարեւաններ: Ուրեմն այս բոլորի դիմաց անկախութեան տենչը անընդունելի է ու ազգակործան, առաջնորդները կարճամիտ ու անհեռատես, ժողովրդի կամքին բռնացող ու դաւաճան: Իսկ այդ նոյն ժողովուրդը, որի անունից էր խօսում, քուէարկեց 99.3 տոկոսով: Այդ բարձր տոկոսը եկաւ հաստատելու մի պարզ բան. որ այդ բոլորը զուտ քարոզչութիւն էր, քաղաքական պայքարի միջոց՝ ընդդիմադիր կողմին ժողովրդի հենարանից զրկելու: Յոյսը այս երկրի մէջ եօթանասուն տարի կիրառուած սարսափի հոգեբանութիւնն էր:

Այդ քարոզչութիւնը իւրաքանչիւրը տանում էր իւրովի, ծառայեցնելով իր քաղաքական հոսանքի շահերին:

Համայնավարները դեռ յոյսեր էին կապում Կրեմլի կարմիր աստղի հետ եւ իրենց բնազդական հաւատարմութեամբ կատարում էին իրենց կուսակցական պարտքը: Մեզ մեղադրեցին ինքնամեկուսացման, հակառուսականութեան, քաղաքական արկածախնդրութեան մէջ: Բայց հանրաքուէին դէմ է քուէարկել ընդամենը 10 հազար մարդ, եթէ նոյնիսկ սրան գումարենք բոլոր չմասնակցածների թիւը, նորից կը ստացուի, որ Հայաստանի համայնավարների կէսից աւելին *այո* է ասել: Ադա ո՞ւմ անունից էին խօսում նրանք: Եւ դեռ պիտի խօսե՞ն արդեօք: Վստահ եմ, այդ ի պաշտօնէ կամ պաշտօնի համար ու պայմանների հրամայականով համայնավար դարձածների բացարձակ մեծամասնութիւնը աղէն ազատուեց այնքան պատած շղարշից, ու նոյնքան պայծառ հայացքով է նայում այսօր անկախութեան լոյսի առաւօտին:

Համայնավարներին ձայնակից էր նաեւ Հայաստանի ՀՅԴ-ն *(պայմանականօրէն կոչենք Յ. Արիստակէսեանի խումբ)*, որն ընդամենը վերջերս հրաժարուեց ընկերվարութիւնից, հետեւաբար եւ անհրաժեշտաբար այդ ընկերվարութիւնը սեփականած անընկերվար պետութիւնից:

Միւս ՀՅԴ *(նորից պայմանականօրէն կոչենք Մարուխեանի խումբ, եթէ չուզենք անձնաւորել, ուրեմն Սփիւռքի ՀՅԴ-ի մայր կազմակերպութիւնը, իսկ աւելի կարճ՝ բուն ՀՅԴ-ն)* հարիւրամեայ *«Ազատ, անկախ»* գաղափարախօսականը կարծես մոռացաւ մի պահ, սկսեց անհանգստութիւն ցոյց տալ նաեւ Հայաստանը կորցնելու վտանգի առաջ, անհանգստացրեց սփիւռքահայութիւնը, իր գլխաւոր գաղափարախօսների բերանով *(Հ. Մարուխեան. վերջին անգամ յունիսի 17-ին Պուրճ Համոյի Յակոբ Տէր Մելքոնեան սրահում, Է. Յովհաննիսեան, Ն. Պէրոյէրեան)* ազգը նախազգուշացրեց արկածախնդիր, Կրեմլի հետ խելագար առճակատման գնացող, Թուրքիայի գիրկը նետուած (եւ այլն, եւ այլն) ՀՀԵ-ից եւ Գերագոյն խորհրդի նախագահից՝ նրանց կընդունելու համար հակաղաբնակցականութեան կնիքով *(ժողովրդի շնամի* ձեւակերպումը աւելի ծանօթ է արեւելահայերին): Իսկ յետոյ տեղի ունեցաւ բնական շրջափոխութիւն. Սփիւռքում եւ Հայաստանում ժողովուրդը անդրադարձաւ ու հարց տուեց. անկախութեան գաղափարով սնած կուսակցութիւնը անկախութեան դէ՞մ: Պահանջեցեր եղան ընդհանուր ժողով գումարել եւ քննարկել Հայաստանի իշխանութեանց դէմ ուղղուած տենդը (չար լեզուները ասում են, որ ՀՅԴ լուծարել է Դրասխիայի իր կազմակերպութիւնը, եւ սկսել է անդամներին վերընդունել խիստ չափանիշներով. պէտք է ենթադրել, որ այստեղ շատ էին այլախոհները): Վտանգ զգացուեց կորցնելու ժողովրդական հենարանը Սփիւռքում եւ հայրենիքում, եւ չուշացաւ անդրադարձը: Նախ ընտրուեց *հանգրուանային անկախութեան* տեսութիւնը, յետոյ արդէն հետ էր, երեւացին բրուցիկները՝ *«Այո՛ հանրաքուէին»*: Նոյնիսկ ձայնակցեցին այդ անհամբեր տղաներին՝ պահանջելով Գերագոյն խորհրդի արտահերթ նստաշրջանով միանալ յեղաշրջումին յաջորդած սին անկախութեանց շարքին, առանց սպասելու դրոանը կանգնած հանրաքուէին, խորհրդարանով յայտարարել անկախութիւն: Ինչու՞ հերթական անգամ մեր հանրաքուէն զրկել իրական հիմից եւ անկախութեան ճանաչումը դնել հարցականի տակ: Իսկ այսօր եկաւ առաջին արձագանքը. Միացեալ Նահանգները ողջունեցին մեր հանրաքուէի արդիւնքը. սա անկախութեան ճանաչման նախաբայլ է եւ կարող է մնկնակէտ դառնալ այլ երկրների համար:

Բարեբախտաբար, եռամեայ այս ազգային ազատագրական պայքարի, ազգային ինքնահաստատման, համազգային զարթօնքի ընթացքում եղան կազմակերպութիւններ եւ այլեր, որոնք ունեցան հոգու եւ մտքի հաւասարակշռութիւն, վիճակի իրատեսական վերլուծութեան կարողութիւն, ազգի ճակատագրի նկատմամբ պատասխանատուութիւն, շարժումն ամբոխավարական ոլորտից տեղափոխեցին քաղաքական ոլորտ եւ Օգոստոսեան Հռչակագրից յետոյ դանդաղ, բայց հաստատակամ մեր ժողովրդին հասցրին անկախութեան լոյսի առաւօտին՝ կամքի ազատ արտայայտութեան, բազմակուսակցական ժողովրդավարական պայմաններում:

Ճիշտ է, ծախողուած յեղաշրջումը սարսափեցրեց տատանուողներին, սակայն *համազգային այս միակամութիւնը* նուաճուեց քայլ առ քայլ, շարժման եւ նրա առաջնորդների ջանքերով:

Նախ *յաղթահարուեց կողմնորոշման սրկամութիւնը*. անկիւնադարձային եղաւ ազգային հոգեբանութեան շրջափոխութիւնը. ժողովուրդը իր սեփական ճակատագիրը այլոց աղաւաղելու սրկամութիւնից հոգեփոխուեց իր ճակատագիրը ինքը տնօրինելու վճռակամութեան:

Ադա *յաղթահարուեց սոռակայութեան բարդոյթը*՝ անընդհատ ջարդուած ու կեղեքուած լինելու: Մեր պատմութիւնը եղել է ծանր ու դաժան, բայց դեռ 5-րդ դարում Խորենացին անհրաժեշտ գտաւ հաստատել *«սակայն բազում գործ արութեան գտանին գործեալ եւ ի մերում աշխարհի»*: Ահա նոր սերունդի վճռակամութեան հէնքը պիտի դառնան այդ «արութեան գործերը», եւ ժողովուրդը կը հաւատայ իր ուժերին, կ'ուզի մէջքը, խրոխտ կը կանգնի ամէն քիրուժի դէմ. այս երեք տարիների ընթացքում երիտասարդութիւնը բազմիցս վկայեց այդ. փա՞ռք հերոս նահատակներին, բոլորին անուն առ անուն, բոլորի արիւնը արդար է անկախութեան զոհասեղանին:

Երրորդ կարեւոր նուաճումը *ազգային սարսափի յաղթահարումն է*. սարսափ հարեւաններից, սարսափ այն համոզումից, թէ ճակատագրով դատապարտուած ենք այս աշխարհաքաղաքական միջավայրում արդել մեջքներս ծռած, պարանոցներս բռնամու սրի հարուածի սպասումի մէջ: Ո՛չ: Սարսափին կը հակադրենք մեր խրոխտ կեցուածքը, եւ բոլոր հարեւաններին կը ստիպենք չար միտք խորհելուց առաջ հակակշռել հնարաւոր ելքը այդ չարամտութեան: Վերջապէս, ինչու՞ մտածել, որ հումակեցութիւնը չի մտահոգում մեր հարեւաններին: Իսկ թերեւս այդ համակեցութեան հրամայականը ստիպի ողջախոհութիւն, եւ լոյսը թեկուզ բարակ շիթ կը բացուի նաեւ մեր ազգային իդէալների ճանապարհին:

Ահա խորհուրդը անկախութեան լոյսի առաւօտի: Սա սկիզբ է նոր վերելքի, հենակէտ ազգային-մշակութային նոր բռնչքի, պահ, առանց համաշխարհային հավակնութիւնների ու գլխապտոյտի, այլ հաստատակամ մուտք գործելու ազատ ժողովուրդների համակեցութեան մէջ եւ ազատ հոգով ու անկախ մտքով կերտելու քաղաքակրթական առաքելութեան մեր բաժինը:

Բարի լուսոյ աստղն երեւաց,
Աղօթարան դռներն եբաց,
Բարով բացուաւ լոյս աղօթրան,
Սարուած լծեմ, երթամ գուրան:

Դարերից եկող այս նուիրական տողերը մեզ կանչում են **ի գործ** յանուն Հայրենիքի ինքնահաստատման եւ բարգաւաճման: Ճակատն ու հայացքը բարձր՝ **յառա՛ջ**:

Երուանդ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

Անկախությունը՝ հիմնարար քայլ

Իրականություն դարձավ հայ ժողովրդի ձգիտական իղձը՝ Հայաստանն անկախ պետություն է: Ավանդական կուսակցությունների հանրաքեսության արդյունքում ստեղծվեց հանրաքեսության արդյունքում ստեղծվեց հանրաքեսության արդյունքում ստեղծվեց

«Պիտի պնդեմ, որ ԱՄՆ-ը ճանաչի Հայաստանին»

Մինչ Սպենդիարյանի թիվ 71 ընտրաշրջանի տարածքում սպասում էինք նախագահ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանի ժամանմանը, ասիք ունեցանք հարցազրույց ունենալու կոնգրեսմեն Ուեյն ՕՎԵՆՍԻ հետ (Յուբա), որ նախորդ օրը ժամանել էր Երեւան, որպես դիտորդ:

ՀԱՐՑ.- Ինչպիսի՞ն էր ժողովրդի տրամադրությունը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.- Ամեն ոք խանդավառ տրամադրություն ունի եւ զգում է պահի պատմական նշանակությունը: Ամեն ոք իրվեւակել է եւ կողմնակից է անկախության:

ՀԱՐՑ.- Դուք որեւէ աշխատանք պիտի տանե՞ք համոզելու Միացյալ Նահանգների կառավարությանը, որ տնտեսապես օժանդակի ուղղակի հանրապետություններին, փոխանակ կենտրոնական իշխանությանը:

ՊԱՏ.- Երբ երկուշաբթի օրը վերադառնանք, պիտի հանդիպենք նախագահին, ասելու համար, որ անմիջապես ճանաչի Հայաստանի Հանրապետությունը, քանի որ Հայաստանը հետեւեց սահմանադրական օրինականությանը եւ արժանի է անմիջական ճանաչման: Ապա կաշխատենք, որ տնտեսական օժանդակությունը կատարվի ուղղակի հանրապետություններին: Մենք գիտենք Հայաստանի դժվարությունները: Հայաստանը գտնվում է ծայրամասի վրա:

Կարող եմ ձեզ ասել, որ ընդհանուր մրցահոգություն կա: Զմռանը շատ դժվարություններ կլինեն: Ամեն ինչ պիտի անենք կանխելու համար այդ բանը:

ՀԱՐՑ.- Նեցուկ պիտի կանգնե՞ք Հայաստանի ՄԱԿ-ին անդամակցությանը:

ՊԱՏ.- Վստահաբար: Երբ ճանաչում ես անկախությունը, նշանակում է նաեւ նեցուկ կկանգնես ՄԱԿ-ին անդամակցությանը: Մինչ այդ, մեր գլխավոր մտահոգությունն է տնտեսական օժանդակության բաշխումը, որպեսզի զեղծումներ չպատահեն:

ՀԱՐՑ.- Հանդիպում ունեցա՞ք նախագահ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանի հետ եւ եթե այո, ինչպիսի՞ն են ձեր տպավորությունները:

ՊԱՏ.- Երեկ մեկուկես ժամ հանդիպում ունեցա նախագահի հետ: Նախապես ճանաչում էի եւ հանդիպել էի իր հետ անցյալ հունիսին: Նա իր պաշտոնի բարձրության վրա է:

Վաղը ես պիտի ննեմ օգնության բաշխման վիճակը, որպեսզի այն հասնի ժողովրդին: Հայաստանն իր կարիքների 90-ից 100-ը ստանում է դրսից, եւ երբ Բորիս Ելցինը ժամանի Երեւան, կարծում եմ, որ նա հանձնառու պիտի լինի, որ օգնությունը հասնի ժողովրդին: Մեր երկրի մեջ կա Հայաստանին օգնելու անկեղծ տրամադրություն, որպեսզի անկախության երթը չխոչընդոտվի համատարած սովով...

Պետք է ասեմ, որ մեր կառավարությունը շատ դանդաղ շարժվեց Բալթյան երեք հանրապետությունների անկախության ճանաչման հարցում: Հուսով եմ, որ մյուսների պարագայինն ավելի արագ կշարժվի: Հայաստանի պարագան առանձնահատուկ է, հաշվի առնելով, որ ենթեւեց սահմանադրության օրինական ընթացակարգին: Վրստահ լինելով, որ ժողովրդի երկու երրորդը պիտի քվեարկի «այո», մենք պիտի աշխատենք, որ ճանաչումը արագանա:

ՀԱՐՑ.- Կառավարությունը որեւէ դեր կխաղա՞ Լեռնային Ղարաբաղի տագնապի լուծման հարցում:

ՊԱՏ.- Մեր դերը պիտի լինի կանխել արյունահեղությունը եւ փրկել մարդկանց կյանքը: Իմ ճիգերով կոնգրեսում անցան երեք բանաձեւեր, որոնց մեջ դատապարտվեցին Ադրբեջանի չարաշահությունները: Մեզ համար գլխավորը մարդկային իրավունքների պաշտպանությունն է:

Հարց՝ ՊՈՂՈՍՅԱՆ

«Անկախության ճանաչումը իրական փաստ է»

Հայաստան ժամանած միջազգային դիտորդների թվում էր Շվեյցարիայի խորհրդարանի պատգամավոր Ալեքսանդր ՀՅԼԵՐԸ, որին հանրաքվեի արդյունքների ամփոփումից հետո հրավիրեցինք զրույցի:

- Մենք Երեւան ժամանեցինք ուրբաթ օրը կեսօրից հետո եւ սկսեցինք նախապատրաստվել հանրաքվեի անցկացմանը:

- Որտե՞ղ հասցրեցիք լինել:

- Եղանք Էջմիածին քաղաքի թիվ 1 տեղամասում, նույն երջանի երկու այլ տեղամասերում, այնուհետեւ եղանք Երեւանի երեք տարբեր տեղամասերում, Աբովյանում:

- Ինչպիսի՞ տպավորություններ ստացաք:

- Հանրաքվեն բաց էր կազմակերպված, մենք ոչ մի կողմնակի, բացասական ազդեցություն չնկատեցինք: Դրանում համոզվեցինք քվեարկողների հետ ունեցած մեր զրույցներում:

- Ի՞նչ եք կարծում, որքանո՞վ է իրագործելի միջազգային հանրության կողմից Հայաստանի անկախության ճանաչումը:

- Փորք պետությունների անկախությունը ես շատ եմ կարեւորում: Ես, որպես մի անկախ պետության քաղաքացի, հասկանում եմ եւ գիտեմ, թե ի՞նչ է նշանակում ունենալ սեփական ինքնության հաստատում, սեփական մշակույթ եւ սեփական ապրելակերպ:

- Կարծում եմ, արտասահմանյան պետությունների կողմից ճանաչումը այժմ իրական փաստ է: Ես արդեն լսել եմ, որ ամերիկացի պատգամավորներն իրենց նախագահից պահանջել են, որպեսզի առաջինը նա ճանաչի Հայաստանի անկախությունը: Դուք տեսնում եք, որ դա արդեն մեծ իրողություն է:

- Իսկ Շվեյցարիան կճանաչի՞ անկախությունը:

- Իհարկե, ես չեմ կարող ողջ կառավարության անունից խոսել, բայց շատ եմ ուզում հուսալ, որ Շվեյցարիան չի լինի վերջինը:

- Խորհրդային Միությունում եղել եք յոթ անգամ: Հայաստան կատարած այս այցը թվով երկրորդն է: Առաջինը 27 տարի առաջ էր: Դուք զգո՞ւմ եք ինչ-որ տարբերություն:

- Հիմնական տարբերությունը՝ դա ժողովրդի ոգու բարձրացումն է: Իհարկե, կան նաեւ արտաքին փոփոխություններ՝ նոր կառույցներ, նոր քաղաքներ, բայց ամենագլխավորը մարդկանց ազատ կամարտահայտությունն է: Իսկ այն ժամանակ ամեն ինչ քառակուսու մեջ էր՝ փակված:

- Ի՞նչ եք կարծում, ինչպիսի՞ն կլինի Միության ապագան:

- Ես գուշակ չեմ, բայց կարծում եմ, որ հանրապետություններն ինչ-որ ձեւով պետք է համագործակցեն, իսկ թե ինչպիսի կառույցներում՝ դա իրենց գործն է:

- Ի՞նչ եք կարծում, կլինի՞ արդյոք միջազգային ազդեցություն հայ-ադրբեջանական կոնֆլիկտի լուծման հարցում:

- Այդ կոնֆլիկտն արդեն չորրորդ տարին է շարունակվում եւ, ինչպես երեւում է, միջազգային ազդեցությունը այնքան էլ մեծ դեր չի խաղացել: Այժմ, կարծում եմ, Հայաստանի անկախության դեմքում, այնուամենայնիվ, միջազգային ուժերն ամեն ինչ կանեն, որպեսզի լինի խաղաղ եւ ոչ թե ռազմական լուծում:

- Իսկ դուք ի՞նչ եք կարծում, ինչպիսի՞ն կլինի անկախությունը:

- Դա իրոք դժվար խնդիր է: Որովհետեւ երիտասարդ, անկախ երկրներին դժվար ճանապարհ է սպասվում եւ հետաքրքիր չի ինչ-որ օրինակ գտնել, կամ ասենք ինչ-որ դեղատոմս առաջարկել: Բայց, իմ կարծիքով, յուրաքանչյուր անկախություն տվյալ ժողովրդից պահանջում է մեծ լարում, մեծ աշխատանք: Որովհետեւ անկախության հրոչակագրով դեռ ոչ մի հարց չի լուծվում: Ամեն ինչ նոր է սկսվում: Այժմ Հայաստանի համար էլ առաջանում են տնտեսության, նյութական արժեքների եւ միջոցների բաժանման հարցեր: Եւ շատ կարեւոր է, որ լավ կենսամակարդակ ունեցող երկրները օգնության հասնեն նորաստեղծ անկախ Հայաստանին: Հուսով եմ, որ դա կլինի:

Զրույցը վարեց
Հակոբ ԱՍԱՏՐՅԱՆԸ

Անկախության արշալույսը

Քանի՞ սերունդներ անհետ կորսուեցան՝ իրենց հայեացքները ուղղած հորիզոնին եւ սպասելով անկախության արշալույսին, բայց մեր պատմությունը կ'երեւի այնպէս դասաւորուած էր, որ մեր սերունդը բախտաւոր էր՝ վկայելով Հայաստանի իրական անկախությունը:

Անցնող տարուան օգոստոսի 20-ին, երբ պատիւը կը տրուէր ինծի ողջունելու անկախության գործընթացի սկիզբը, դժուար էր մեզի համար երեւակայել, որ այդ գործ-

Լուսանկարը Դաւիթ ԹԱԼԱԹԻՆՅԱՆԻ

ընթացը պիտի տեւէր միայն 13 ամիս, մինչ մեր ժողովուրդը վարժուած էր դարերով ըստանալու այդ ցանկալի իրադարձությունը:

Արդէն հանրաքուէին երեք օր առաջ ցնծութեան մէջ էր Հայաստանի ժողովուրդը, երգով, նուագով ու պարով արդէն «Այո» կ'ըսէր անկախութեան, եւ երեք օր վերջ Հայաստանի ժողովուրդը կու գար գորովանպէս ու միահամուռ վճռով երկրորդելու իր «Այո»ն եւ համայն աշխարհին հռչակելու ազատ եւ ինքնիշխան պետելու իրաւունքը:

Որքան ասելի եղած է բանութեան լուծը մեր ժողովուրդին համար, նոյնքան անընտոյգ եղած է առանձին եւ ինքնիշխան պետելու հեռանկարը: Սակայն այս անգամ իր խոհեմ եւ արի ընթացքով Հայաստանը աներկիւղ կը դիմէ դէպի իր ապագան: Հանրաքուէի դիտորդները զարմանքով հաստատեցին այն ինքնավստահութիւնը ու խիզախ կեցուածքը զոր Հայաստանի բնակչութիւնը ցուցաբերեց՝ իր անկախութեամբ պարզուող վտանգալի հեռանկարներուն դիմաց:

Հակառակ բոլոր դժուարութիւններուն՝ մեր երկիրը ունի տնտեսական հիմքեր, մշակութային ուժը եւ յառաջացած ճարտարուեստը՝ ազատ նախաձեռնութեամբ հասնելու բարգաւաքութեան եւ մտնելու քաղաքակիրթ երկիրներու համաստեղութեան մէջ:

Ահա, այդ գիտակցութեամբ է որ մեր ժողովուրդը վճռականութեամբ ու բարձրագոյն յայտարարած էր «Այո»ն:

Գրուած է ՍՊՍՏԵՍԻ
ՈԱԿ կենտրոնական
Կոմիտէի անդամ

«Եթէ իմանաս Հայաստանի անկախութեան լուրը, ծայն տուր»

Հնդկաստանի Մադրաս քաղաքի մէջ կա գերեզման մը... Շմաւոնեանի գերեզմանը, մահացած 18-րդ դարավերջին, հայոց առաջին տպագիր թերթի՝ *«Ազդարարի»* խմբագրի գերեզմանը, որուն տապանաքարին վրայ գրուած է. *«Ով անցորդ, եթէ օր մը իմանաս Հայաստանի անկախութեան լուրը, ծայն տուր»:* Փոքր տարիքս երազած եմ այդ լուրը տանողը ըլլալ:

Խորհրդարանի դահլիճի մէջ կանգնած տեղատարափ ծափերու տակ, Արամ Մանուկեանի յայտարարութեան ազդեցութեան տակ, վայրկեանի մը համար մտքով թռայ դէպի հեռաւոր Հնդկաստան, հասայ Մադրաս, ծունր եկայ Շմաւոնեանի գերեզմանին առջեւ եւ կոչեցի. *«Վեր կաց, հասել է օրը»:* Ով քեզ հրաւէ, ան վեր կեցաւ: Վեր կեցան նաեւ հարիւրաւոր, հազարաւոր այն հայորդիք, որոնք անկախութեան տենչը մտքերնին փակեցին իրենց այրերը եւ յաւէտ հանգեցան, մարդիկ, որոնք կ'ուզէին տեսնել այս օրը եւ ապա մեռնիլ:

Թերի պիտի ըլլար մեր կեանքը, եթէ չարժանանայինք այս օրին: Ցնծութիւնը համատարած է, երազ մըն է որ իրականացաւ:

Ողջոյն բոլոր անոնց, որոնք հաւատացին անկախութեան ի գին խելագար որակաւորուելու: Ողջոյն բոլոր գաղափարապաշտ մարտիկներուն:

Անկախ Հայաստանը սակայն եթէ չօժտուի ժողովուրդի կողմէ ամբողջական (դեմոկրատական) եղանակով ընտրուած իշխանութեամբ եւ այդ իշխանութիւնը ժողովրդավարական եղանակով չիշխէ, ձեռք բերուած անկախութիւնը լիարժէք չի կրնար ըլլալ: Ուստի պայքարը չէ աւարտած: Շարունակենք մեր յաղթական երթը, այլեւս ետքայլ չկայ:

Կեցցէ ազատ, անկախ եւ ժողովրդավարական Հայաստանը:

Գ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
ՈԱԿ Միացեալ Նահանգների
Արեւմտեան շրջանային
վարչութեան ատենապետ

Վերականգնուած արժանապատուութիւն

Կը հաւատամ, դեռ երեկ ֆանթասթիկ թուող, բայց շուտով հաւանական, իսկ վաղը իրագործելի իրողութեան մը, որ մեզի հետ առնչուող հարցերուն պատասխանը մենք պիտի տանք, վերականգնուող պետական կառոյցներու ընդմէջէն:

Այս պահուն, հանրաքուէի արդիւնքներուն եւ անկախութեան հռչակման լոյսի տակ, ես չեմ մտածեր, անմիջականօրէն, ուժեղ բանակի եւ հզօր տնտեսութեան մը մասին, որուն պէտք է ձգտինք, այլ այն չնչին թուացող առանձնաշնորհումներուն մասին, որով պիտի վերականգնին ազգային իմ ոտնահարուած արժանապատուութիւնս:

Իմ մտապատկերիս մէջ կ'ուրուագծուին դիմագիծերը սփիւռքի տարահալած մեր զաւակներուն, որոնք, Պէյրութի, Փարիզի թէ Ուաշինկթընի մէջ, պիտի ուղղուին հայկական դեսպանատունը, մեր Արարատով եւ խաղողի ողկոյզներով նախշուած վիզայի կնիքը ստանալու՝ իրենց անձնագիրներուն մէջ: Ես կը թռչիմ հայկական օդանաւային ընկերութեամբ մը, որ զիս պիտի տանի քաղաքամայր Երեւան, առանց պարտադրեալ այլ ուղերթի մը: Ես կը պատկերացնեմ Միացեալ Ազգերու կազմակերպութեան մէջ Ա. սկզբնատառով հայկական պետութեան աթոռը՝ առաջին շարքերուն վրայ: Պահ մը կ'ուզեմ արթնալ, երբ Ոդիսիոսիական մրցաշարքերու յաղթական հայ մարզիկը պիտի տեսնեմ, հայկական պետական հիմնի հնչիւններու տակ:

Շա՞տ է արդեօք մարդկային ամենասարրական այս պահանջքը ժողովուրդիս համար, որ տարիով իր արիւնը հեղեց ազգային իր տրամագիծը պահպանելու համար: Այո՛, տարիով եւ առաւել եւս վերջին 70 տարիներուն, ոտնակոխուած ազգային արժանապատուութիւնս պիտի վերջապէս լուծէ իր վրէժը, եւ մենք ալ հպարտութեամբ պիտի կարենանք ըսել, թէ ունինք պետութիւն, այլ ոչ շաքարի հատիկներու նման ընդհանուրին մէջ հալող անդիմագիծ երկիր եւ ժողովուրդ:

Լուսանկարը՝ Դաւիթ ԹԱԼԱԹԻՆՅԱՆԻ

Նստած Գերագոյն խորհուրդի՝ հանդիսաւորահին մէջ, իբր ականատես կը դառնայի անկախութեան հռչակման, իմ մտածումներս կ'երթային եւ կը վերյիշէի ծնողներս, բոլոր ծնողները, որոնք ցեղասպանութեան որպէս վերջին վերապրողներ, եկեր ու հաստատուեր էին հիւրընկալ երկիրներու մէջ: Կը յիշէի մեր ուսուցիչները, սփիւռքի բոլոր ուսուցիչները, որոնք մեր ծնողներու կողքին, տուեր էին հայ ապրելու կենարար սնունդը, որպէսզի, «երբ օրը գայ վերջապէս», հայկական պետականութիւնը դառնայ շաղախումը անցեալի մեր արիւնին եւ ներկայի մեր արիւնին:

Հակոբ ՊՈՂՈՍԵԱՆ
«Նոր օր» թերթի խմբագիր

digitised by A.R.A.R.@

«Ղարաբաղի վերը մեր ամբողջ երկրի վերն է»

ասում է Բորիս Ելցինը

Մեր թղթակից Գայանե ԱՖՐԻԿՅԱՆԸ երեկ վերադարձավ Արցախից

Սեպտեմբերի 21-ին Բորիս Ելցինը եւ Նուրսուլթան Նազարբաեւը Բաքվից ոտքի է ուղեւորվեին Ստեփանակերտ: Ժողովուրդը վաղ առավոտից հավաքվել էր մարզգործկոմի հրապարակում: Նույնիսկ Ստեփանակերտի ոստիկան էր նախապատրաստվել:

Մինչ այդ նախկին մարզկոմի շենքը, որտեղ այժմ տեղավորված են զինվորական ոստիկը եւ կազմկոմիտեն, եւ որի վրա փողփողում են ադրբեջանական եւ խորհրդային դրոշները, շրջապատված էր փշալարերով եւ պահակազորով: Սակայն այդ օրն առավոտյան անհետացել էին փշալարերը, միայն զինվորներն էին նույն մեծ շրջանով հսկում շենքը: Շրջանի ոստիկը, զինվորական ծառայությունը որոշ չափով «կարգավորել» էին նաեւ Ստեփանակերտի մուտքը: Քաղաքն ազատել էին «կարգի» բերել: Իսկ նախագահների թիկնապահներն անընդհատ վեր ու վար էին անում եւ հնարավոր չէր կանխագուշակել, թե հանկարծ նրանց այցը Ստեփանակերտ այդ օրը չէր կայանալու:

Ժողովուրդը հուզմունքով ու ակնկալիքներով սպասում էր: Մինչեւ օրվա երկրորդ կեսը ոչ մի տեղեկություն չկար, եւ հանկարծ օրվա երկրորդ կեսին ժամանեցին երկու նախագահների օգնականները եւ հայտարարեցին, թե Բորիս Ելցինը եւ Նուրսուլթան Նազարբաեւը կժամանեն սեպտեմբերի 22-ին:

22-ի վաղ առավոտյան ճշտվեց, որ նախագահները ժամանելու են Ստեփանակերտ Գյանջայից: Օդանավակայանի դիմաց հավաքվել էին Խոջալուի բնակիչները: Միլիցիան նրանց հեռացրեց մուտքի մոտից, սակայն նրանք մնացին օդանավակայան տանող ճանապարհին:

Ստեփանակերտի օդանավակայանը հրսկում էին ադրբեջանական զինված օմոնականները. Ադրբեջանի տրանսպորտային միլիցիան, սարակարգ դրության շրջանի պարեսական զինվորները պարեն գեներալ-մայոր Բորիս Պավլովիչի գլխավորությամբ:

Ժամը 9:30 էր, երբ թռիչքահրապարակ իջան չորս ռազմական ուղղաթիռներ: Երկու նախագահներին դիմավորողների հետ միասին ավանդական աղ ու հացով մոտեցան ազգային տարազներով հայուհիներ: Սակայն, երբ նրանք իջել էին ուղղաթիռից, հանկարծ Բորիս Ելցինի կողքին հայտնվեց Այազ Մութալիբովը, որը ոչ թե զարմանք, այլ պարզապես ծիծաղ առաջացրեց: Ըստ նախապատրաստվածության, աղ ու հաց մատուցվեց միայն երկու նախագահներին: Սակայն Այազ Մութալիբովը մեծ ճարպկությամբ օգտվեց Բորիս Ելցինի թաքնից:

Հյուրերն ուղեւորվեցին դեպի հրապարակ: Ժողովուրդը, ոգեւորությամբ բղավում էր «Ելցի՛ն, Ելցի՛ն, Ելցի՛ն...» եւ թափահարում «Պոլյանիչկոյին դասի», «Կազմկոմիտեին դասի», «Պահանջում ենք վերականգնել 1813 թվականի պայմանագիրը» կարգակոչերը: Հրապարակում երկու անգամ մոտենալով ժողովրդին, Բորիս Ելցինն անընդհատ նույն բանն էր կրկնում. *«Բավական է պատերազմին, բավական է արյունահեղությանը, հարկավոր է նստել բանակցությունների սեղանի շուրջ եւ հարցը լուծել»:*

Այնուհետեւ հյուրերն ուղղվեցին դեպի նախկին մարզկոմի շենքը, ուր այժմ մարզի պարեսատունն է: Նորից հայտնվեց Այազ Մութալիբովը, կարծես վախեցած: Նա լրագրողների ցանկացած հարցին խուճապահար պատասխանում էր. «Հետո, հետո»: Բորիս Ելցինը երկու անգամ պատուհանից ցերմորեն ողջունեց ժողովրդին: Այնուհետեւ նրանք գնացին մարզգործկոմի շենքը, ուր պետք է տեղի ունենային բանակցությունները: Մութալիբովն արդեն նրանց հետ չէր, մնացել էր շենքում:

Ճանապարհին ռուս լրագրող Անդրեյ Շվեդովը հաստատեց բղավելով երկու նախագահներին հաղորդել, որ հարկավոր է Շահումյան նույնպես այցելել: Ելցինը տարակուսանքի արտահայտություն արեց, իսկ նրա ազարբաեւը պատասխանեց՝ ոչ: Մարզգործկոմում բանակցությունները տեւեցին երկու ժամ, որին, չնայած հայկական կողմը խիստ դեմ էր, ներկա է զտնվել նաեւ Ադրբեջանի նախարարների խորհրդի նախագահի տեղակալ Կարաեւը: Բանակցությունների ավարտից հետո երկու նախագահները լրագրողներ հանդես եկան հյուրերի եւ լրագրողների առջեւ:

Սկզբում արցախցիների անունից ելույթ ունեցավ Արկադի Մանուչարովը: Բորիս Ելցինն իր ելույթում մասնավորապես նշեց. *«Ես եւ Ղազախստանի նախագահ Նազարբաեւը մեզ վրա ենք վերցրել այս բեռը, որպեսզի այլեւս արյուն չհեղվի: Արդեն չորս տարի է մենք տեսնում ենք, որ կենտրոնը, այդ թվում նաեւ Գորբաչովը, ոչինչ չեն անում: Մխալ գործվեց հենց սկզբից՝ 1988 թվից, իսկ հետո ուժի միջոցով ազգամիջյան խնդիրները լուծելու փորձերը դրական արդյունքի չհասցրին: Միայն խաղաղ բանակցությունների ճանապարհով, բանավեճի, փոխզիջման միջոցով կարելի է գնալ այն բանին, որ պատերազմն ավարտվի: Այս վերը մեր ամբողջ երկրի վերն է, չէ՞ որ ես եւ Նազարբաեւը հասկանում ենք, թե ինչի ենք գնում, չէ՞ որ մենք հասկանում ենք, որ այս հարցի տակ դրել ենք մեր անձնական քաղաքական հեղինակությունը: Մենք հասկանում ենք խնդրի բարդությունը, այն միանգամից չի լուծվի, այն գործընթաց է, որը պետք է ընթանա խաղաղ, կարգավորման եւ բանակցությունների միջոցով: Միայն այս գործընթացը կտանի կոնֆլիկտի վերացման: Մենք այս բանին գնացինք խղճի թելադրանքով միայն: Մեր զլխավոր խնդիրը բանակցությունների գործընթացն սկսելն է: Մենք միջնորդություն ենք՝ վերցնում նաեւ տնտեսական հարցերում, ուզում ենք միջնորդել, որպեսզի շրջափակումը նույնպես վերանա: Շատ հարցեր ենք քննարկել, սակայն կցանկանայինք մեր հեղինակությամբ ազդել, որպեսզի վերջ տրվի պատերազմական գործողություններին: Մենք գրանցում ենք, որ զանգվածային լրատվության միջոցները, ես պետք է իմնամենաղատորեն ասեմ, եւ Ռուսաստանի, եւ կենտրոնական, ոչ պիտանի գործ են անում: Ուստի մենք որոշեցինք Մոսկվայում ըստեղծել գրամենություն, ինչպես օրինակ ամերիկացիները՝ Պարսից ծոցի պատերազմի ժամանակ: Ես ցավակցություն եմ հայտնում բոլոր զոհված դարաբաղցիների համար եւ ուզում եմ հավաստիացնել, որ կանեմ ինձնից կախված ամեն ինչ: Թեպետ Ռուսաստանում հիշ չեն խնդիրները, բայց, այնուամենայնիվ, ես զտնում եմ, որ երբ արյուն է հոսում եւ երբ զոհերը ոչ թե տասնյակներ են, այլ հարյուրներ, ոչ մի մարդ իրավունք չունի անտարբեր մնալու»:*

Լուսանկարը՝ ԱՐՄԵՆ ՊԵՏՈՅԻ

Այնուհետեւ Բորիս Ելցինից հետո, հանդես եկավ Նուրսուլթան Նազարբաեւը: Նա մասնավորապես նշեց. *«Ես եւ Բորիս Նիկոլաեւիչը այս հարցում ունենք բացարձակ նույն դիրքորոշումը: Սակայն մեզ ճիշտ հասկացեք, մենք չենք ներկայացնում ոչ կենտրոն, ոչ կենտրոնական իշխանություն: Մենք ներկայացնում ենք այնպիսի իրավիճակ պետություն, ինչպիսին են Հայաստանն ու Ադրբեջանը: Մենք եկել ենք որպես եղբայրներ, որոնք ձեզնով անհանգստանում են, երբ ոչ ոք ոչ կենտրոնում, ոչ մի այլ տեղ չի զբաղվում, եւս մեկ անգամ փորձել: Ամսի 17-ին, երբ մենք Այմա-Աբայում հանդես եկանք այդ նախաձեռնությամբ, երբ դուք հիշում եք, մենք երկուսով դիմեցինք Գորբաչովին, որպեսզի նա դեկավարի, եւ երբ նա անհրաժեշտ է համարում, մենք պատրաստ ենք դրան: Ինչպես տեսնում եք, մենք այստեղ երկուսով ենք եկել: Ուստի ճիշտ հասկացեք, մենք միջնորդներ ենք, մենք ազգամիջյան կոնֆլիկտների մասնագետներ չենք: Մեր ամենակարեւոր խնդիրը բանակցություններ սկսելու համար միջնորդելն է»:*

Այնուհետեւ նախագահները նորից դուրս եկան հրապարակ եւ ժողովրդի առաջ հանդես եկան, որից հետո ուղեւորվեցին դեպի օդանավակայան:

Մենք մի քանի հարցերով դիմեցինք բանակցություններին ներկա զտնված անձանց:

ԱՆԴՐԵՅ ՆՈՒՅԿԻՆ

ԽՍՀՄ գրողների միության քարտուղար, Ռուսաստանի մտավորականության «Ղարաբաղ» կոմիտեի համանախագահ

– Այս ժամանակահատվածում ստեղծվում են որոշակի հույսեր: Բանակցությունների ժամանակ նրանք տեսնեցին, որ ընդամենը միջնորդ են եւ իրենց իրավունքը չէ միջամտել ինքնիշխան պետության ներքին գործերին: Սակայն կոնկրետ հարցերի լուծման վերաբերյալ պայմանավորվածություն կա. շրջափակում, առյուծաբերություն, օրինական իշխանությունների վերականգնում, ավելի ճիշտ՝ այն չէր վերացել, այլ աշխատում էր դժվար պայմաններում, չեղյալ համարել Գորբաչովի՝ Շահումյանի շրջանում հատուկ դրության վերացման հրամանագիրը, որը շատ կարեւոր է:

ՀԱՐՑ. **Ինչպե՞ս եք գնահատում այս հանդիպումը:**

ՊԱՏԱՍԽԱՆ. Սա փորձ է՝ ճեղքելու ծայրահեղ բարդ իրավիճակը: Ամեն դեպքում պետք է հավանություն տալ այս փորձին, որը ամենակարեւորն է:

Հ. **Ինչպե՞ս հասկանալ Մութալիբովի այցը:**

Պ. Ինձ թվում է՝ որոշես սադրանք: Իր կողմից դա ամորալի երեւույթ էր, որով նա փորձում էր խանգարել բանակցությունները: Նա պետք է կանխատեսեր, եւ մենք բոլորս էլ կանխատեսում էինք, թե դարաբաղյան ժողովուրդը ինչպես կարձագանքեր նրա այստեղ հայտնվելուն, ում այստեղ համարում են մարդասպան, շրջանի բոլոր ողբերգությունների մեղավոր: Նա, իհարկե, չմասնակցեց բանակցություններին, ինչին ձգտում էր:

Հ. **Ինչպիսի՞ մթնոլորտում ընթացան բանակցությունները:**

Պ. Նյարդային դարաբաղյան պատվիրակության կողմից: Նրան ձեռնտու չէր այն իրադրությունը, որում սկսվեցին բանակցությունները:

Հ. **Իսկ գտնվեցի՞ն ինչ-որ փոխզիջումային տարբերակներ:**

Պ. Ծրագրված չէր որոշումներ մշակել: Արտահայտվեցին դարաբաղյան կողմի դիրքորոշումները, սակայն ժամանակը շատ հիշ էր:

Հ. **Ի՞նչ եք կարծում, ինչո՞վ կավարտվեն այս բանակցությունները:**

Պ. Ես կարծում եմ, որ դրանք մասնակի օգուտ կտան, եւ երբ գործում քայլեր արվեն հեռագայում կենտրոնի եւ Ռուսաստանի կողմից, գուցե ընդունվեն լուրջ համաձայնություններ:

Հ. **Դուք հնարավո՞ր եք համարում Ռուսաստանի կողմից Ադրբեջանի եւ Հայաստանի վրա տնտեսական ճնշում գործադրելը՝ դադարեցնելու համար պատերազմը:**

Պ. Իսկապես, ցանկացած միջոցով պետք է կանգնեցնել այս մսաղացը:

ՀԵՆՐԻԿ ՊՈՂՈՍՅԱՆ

Ես գտնում եմ, որ հիմնականում Ելցինի եւ Նազարբաեւի այցելությունը Ղարաբաղ ավելի շատ կապված է իրենց քաղաքական հեղինակությունը բարձրացնելու, քան Ղարաբաղի խնդիրը լուծելու հետ: Որովհետեւ այն հարցերը, որոնք այստեղ շոշափվել են, հիմնականը չեն, չեն լուծում Ղարաբաղի խնդիրները:

Հ. **Իսկ ինչպիսի՞ հարցեր են շոշափվել:**

Պ. Դե, հիմնականում տնտեսական, արյունահեղությունը դադարեցնելու հարցեր: Դրանք, իհարկե, իրենց մակարդակի հարցեր չեն:

Հ. **Իսկ ինչպե՞ս են պատկերացնում իրենք արյունահեղության դադարեցումը:**

Պ. Նրանք ուղղակի պատկերացնում են, որ իրենց օգնությամբ հայկական եւ ադրբեջանական կողմը նստեն բանակցությունների սեղանի շուրջ: Բայց մենք ուրիշ հույսեր էինք կապում նրանց այցելության հետ, հաշվի առնելով, որ նրանք բարձր մակարդակով պետք է բարձրացնեին քաղաքական հարցը, Ղարաբաղի հետագա կարգավիճակի հարցը: Դժբախտաբար, այդ հարցերը չեն շոշափվել, նրանք ուղղակի դրանից հրաժարվեցին, պատճառաբանելով, որ դա կլինի միջամտություն ինքնիշխան պետության ներքին գործերին:

Հ. **Ի՞նչ մթնոլորտում անցավ հանդիպումը:**

Պ. Շատ լարված էր սկզբից, որովհետեւ ներկա էր նաեւ Ադրբեջանի Նախարարների խորհրդի նախագահի տեղակալ Կարաեւը: Մենք պահանջեցինք, որպեսզի նա դուրս գա, բայց նա համառորեն մնաց:

Հ. **Ինչպե՞ս հասկանալ Մութալիբովի այսօրվա վարքագիծը:**

Պ. Նա պարզապես ուզում էր սադրանքի դիմել, որպեսզի Ելցինի եւ Նազարբաեւի առաքելությունը չեզոքացնի: Ի դեպ, հիշ էր մնացել, որ այդպես էլ սպացվի: Բարեբախտաբար Ելցինը սուրբ պահանջեց, որ հանդիպումը կայանա: Մութալիբովի այն պահանջը, թե ինքը կմասնակցի բանակցություններին, երբ մարզգործկոմի շենքից կհանվի հայոց ազգային դրոշը, չբավարարվեց:

Հ. **Ի՞նչ արդյունք կտա այս հանդիպումը:**

Պ. Ես կարծում եմ, որ Ելցինը մինչեւ վերջ չի հասկանում Ղարաբաղի խնդիրը: Բայց կարծում եմ, որ շարունակելու է աշխատել իր թիմի հետ: Մենք կհասցնենք հասկացնել, որ քաղաքական խնդիրը նա դեռ չի լուծել եւ չի մոտեցել դրան: Դա հեռագայի հարց է, եւ նա պետք է անդայման մասնակցի դրա լուծմանը:

Ստեփանակերտ-Երեւան
23 սեպտեմբեր 1991

շարունակությունը 2-ր էջից

«Ազատությունը ծնվում է անկախությունից»

որ մեր ժողովրդի դարերի երազանքն իրագործվեց: Այժմ, մեզ չեն կարող ասել, թե ճիշտ չէ մեր ուղին: Հայ ժողովուրդն իր բանականությամբ որոշեց իր ճանապարհը՝ անկախ պետականություն:

ՖԵԼԻՔՍ ՄԱՄԻԿՈՆՅԱՆ

Մոսկվայում Հայաստանի կառավարության մշտական ներկայացուցիչ

Մոսկվայում անցկացված հանրաքվեին մի հետաքրքիր դեպք եղավ: Նիժնի Նովգորոդից եկավ մի փոխգնդապետ եւ ասաց, որ իր մոտ 90 հայ զինվորներ են ծառայում եւ նրանք ուզում են քվեարկել: Մենք զարմացանք, բայց տվեցինք թերթիկները. տարան եւ արդեն երեկոյան քվեարկած հետ բերեցին: Մոսկվայում 655 հոգի եկան քվեարկության՝ զինվորների հետ միասին, 603-ը կողմ էին, 19-ը՝ դեմ, մնացածը անվավեր:

ԱՇՈՏ ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ

Հայաստանի արտաքին գործերի նախարարի պաշտոնակատար

Անկախության հռչակումից հետո, մեր առաջ բացվում են միջազգային հասարակության մեջ մտնելու ճանապարհները: Մենք պետք է մտնենք համաշխարհային համայնքի մեջ եւ, այդ իմաստով, կունենանք բավականին մեծ պարտականություններ: Վաղվանից իսկ, մեր անկախության ակտը կուղարկվի բոլոր երկրներին: Որոշ խոշոր երկրների ներկայացուցիչների հետ, որոնք մասնակցում էին հանրաքվեին, արդեն անցկացրինք բանակցություններ, եւ պայմանավորվածություն ձեւով բերվեց, որ նրանցից մի քանիսը արդեն աշխատանք կտանեն, որպեսզի իրենց երկրները ճանաչեն Հայաստանի անկախ պետությունը:

digitised by A.R.A.R.@

ՀԱՏՈՒԿ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ «ԱԶԳ»ԻՆ

Սեպտեմբերի 14-ին Փարիզում նշվեց Ռամկավար ազատական կուսակցության Կենտրոնական վարչության անդամ եւ Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միության փոխնախագահ Հայկաշեն Ուզունյանի ազգային-հասարակական գործունեության 45-ամյակը: Ըստ էության, դա ազգային տուրֆ էր հոբելյարին, հարգանքի արտահայտություն՝ նրա կուսակցական, բարեգործական եւ հրապարակագրական բեղուն գործունեությանը: Դրա վկայությունն էին ոչ միայն այդ հանդիսության առթիվ եղած բազմաթիվ խոսքերն ու հեռագրերը, այլեւ ներկաների աշխարհագրական պատկանելիությունը. սփյուռքի համարյա բոլոր գաղութներից մարդիկ հատկապես եկել էին մասնակցելու հանդիսությանը: Ֆիզիկապես բացակա էր միայն... Հայաստանը, թեեւ ամբողջ սրտով ներկայացված էր Հայաստանով:

«Տեսիլքի մարդը» Հայկաշեն Ուզունեան մեծարուեցաւ

Տէր եւ տիկին Սարգիս եւ Սեդա Տեմիրճեաններ 1,5 միլիոն դոլլար նուիրեցին Լոս Անջելըսի Մարի Մանուկեան վարժարանին

Հայկական բազմաթիւ գաղթօջախներէն՝ Փարիզի «Էնթերնոնիոնալ» ճեմի հիւրանոցը հաւաքուած էին եկեղեցական դէմքեր, ազգային, հասարակական, քաղաքական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ, մեծարելու համար «Տեսիլքի Մարդը», Հայկաշէն Ուզունեանը, որուն ազգային ծառայութեան 45 տարիները բեղմնաւորուած էին քաղաքական, եկեղեցական ու դպրոցական մարզերէն ներս: 14 սեպտեմբերին կայացած մեծարման այս հանդիսութիւնը ունէր համահայկական դիմագիծ ոչ միայն անոր համար, որ զրեթէ հայկական բոլոր գաղթօջախներու ներկայացուցիչները հոն էին, այլ նաեւ անոր համար, որ Ամենայն Հայոց Հայրապետ Վազգէն Ա. սրբազան կոնդակով մը իր օրհնութիւնը կուտար մեծարեալին, կը պարգեւատրէր «Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ» Ա. կարգի ճաճանչով, եւ միաժամանակ «Այեմ Մանուկեան» մրցանակը կը շնորհուէր իրեն «Մեր ժողովուրդին մատուցած բացառիկ ծառայութիւններուն համար»: Հանդիսութիւնը կազմակերպուած էր ՀԲԸՄ-ի 85-ամեակի առիթով, նկատելով որ Հ. Ուզունեան բազմաբեղուն ծառայութիւն մը ունի ի նպաստ հայկական այս մեծագոյն կազմակերպութեան:

Այդ գիշեր, Հայկաշէն եւ Մարի Ուզունեաններ պատուելու համար եկած էին Ֆրանսահայութեան առաջնորդ Գիւտ արք. Նազարեան, Տաճատ արք. Աճեմեան, Հայ. Կաթողիկէ համայնքի առաջնորդ գերապ. Գրիգոր եպս. Կարոյեան, Հայ. Աւետ. համայնքի առաջնորդ վերապ. Որնէ Լեւոնեան, ՀԲԸՄ-ի նախագահ Լուիզ Մանուկեան Սիմոն, կիպրահայութեան երեսփոխան Արամ Գալայճեան, ՌԱԿ Կեդրոնական վարչութեան ատենապետ դոկտ. Արշաւիր Կէօնճեան, Երուանդ Ազատեան, Թէհրանեան մշակութային միութեան կեդրոնական վարչութեան ատենապետ դոկտ. Գէորգ Քեշիշեան, Ռ. Թերզեան, Վ. Ուզունեան, ակադեմիկոս Միհրան Աղաջանեան, Վ. Պալեան, Ս. Տեմիրճեան եւ ազգային բազմաթիւ դէմքեր:

Ֆրանսայի ՀԲԸՄ-ի Շրջ. Վարչութեան ատենապետ պրն. Լեւոն Քեղաջճեան, բացուած յայտարարելով հանդիսութիւնը, հրաւիրեց հայրապետական պատուիրակ Գիւտ արք. Նազարեանը, որ ընթերցէ Ամենայն Հայոց Հայրապետին կոնդակը եւ մեծարեալին կուրծքը զետեղէ «Սրբ. Գրիգոր Լուսաւորիչ» Ա. կարգի ճաճանչը: Սակայն, նախքան այդ արարողութիւնը, Գիւտ արք. հրաւիրեց Տաճատ արք. Աճեմեանը, որ կատարէ իր ուրախ խօսքը:

Խօսելով Անթիլիասի դպրեվանքին մէջ գիտական դասերու իրենց ուսուցիչ Հայկաշէն Ուզունեանի մասին, Տաճատ արք. ըսաւ. *«Անմոռանալի գտանք անոր մէջ դեկավար ոլորտներու կոչուած աշխատակցութիւնը: Այս-օր, երբ կը գնահատուին դրեթէ. Հայկաշէն Ուզունեանի ազգային ծառայութիւններուն յիսուն տարիները, կ՚անդրադառնանք, թէ սրխալած չէինք մեր առաջին տպաւորութեան մէջ»:*

Ապա, բնութագրելով ՌԱԿ-ի ղեկավար դիրքերուն հասած մեծարեալին գաղափարախօսական կեցուածքը, Տաճատ արք. շարունակեց. *«Երկու ծայրայեղութիւններու միջեւ գտնուեցաւ փոքրամասնութիւն մը, որ փնտռեց «ճիշտ մէջտեղը»: Այս խումբին պատկանեցաւ միշտ պրն. Հայկաշէն Ուզունեանը, ՌԱԿ-ի մէջ, որուն երդուեալն է: Իր կուսակցութենէն ներս ան ճանչցուեցաւ իբրեւ չափաւորութիւններուն հակառակորդը: Մեզի համար, որ դուրսէն դիտող մըն ենք, Հայկաշէնը երեւցաւ միշտ հաւասարակշռութեան կողմնակիցը, որուն համար բոլոր ճամփաները կը տանին Երեւան, առանց անցնելու Մոսկուայէն»:*

Ֆրանսերէնով խօսք առաւ ՀԲԸՄ-ի կեդրոնական վարչութեան անունով դոկտ. Էտի Աղամեանը, որ ուրուագծեց կեանքի ուղին Հայկաշէն Ուզունեանի, Բէյրութէն Ադիս Աբեբա, ապա դարձեալ Բէյրութ, Կիպրոս եւ հայկական այլ գաղթօջախներ: *«Խելացի եւ փորձառու անձնէ շատ տեսած եմ, բայց մատի վրայ կը հաշուին Հայկաշէն Ուզունեանի նման անձնուէր դեկավարները, որոնք խորապէս տպաւորած են զիս իրենց հայկական գիտելիքներու պաշարով, դէպքերը վերլուծելու ընդունակութեամբ եւ անշահախնդիր գործունէութեամբ,-* ըսաւ բանախօսը ու ապա կատարեց շահեկան սա խորհրդածութիւնը.- *Երբէ՞ւ տեսեր ստուար ըլլար անոր նման անձնազոհ դեկավարներու թիւը, հաւանաբար տարբեր ըլլար մեր ազգին վիճակը՝ թէ Հայաստանի եւ թէ սփիւռքի մէջ»:*

Յաջորդ խօսքն առնող էր ՌԱԿ-ի Կեդրոնական վարչութեան անդամ Յակոբ Գասարճեանը: Ան քանի մը գիծերու մէջ յաջողեցաւ Հ. Ուզունեան մարդուն, ազգային քաղաքական գործիչին, բարեւարին բնութագիրը տալ. ա) «Զարթօնք»ի բեղուն աշխատակից, բ) ԹՄՄ-ի հիմնադիր անդամ, գ) Հայ մշակոյթի ջերմեռանդ հաւատացեալ, դ) ՀԲԸՍ-ի եւ ՌԱԿ-ի շրջուն դեսպան, ե) Սբ. Էջմիածնի եւ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ միասնականութեան հաւատաւոր, զ) Հայ Դատի զինուորագրեալ, է) Հայրենիքի եւ հայ ժողովուրդի յաւերժութեան անխոնջ հաւատացեալ:

Հայկաշէն Ուզունեան եւ Մելգոնեան Կրթական հասարակութիւն անունները յաճախ կը շփոթուին իրարու հետ: Իր կեանքի մէկ կարեւոր հաստուածը Հայկաշէն Ուզունեան նուիրած է այդ կրթական օջախին բարգաւաճման համար: Մանաւանդ, իր վերջին նախաձեռնութիւններէն էր Մելգոնեան նոր դպրոցաշէնքին կառուցումը եւ հասարաբար կալուածին շինութիւնը՝ Մելգոնեանը ինքնաբաւ դարձնելու համար:

Ահա թէ ինչու, կիպրահայութեան երեսփոխան Արամ Գալայճեանի համար Հայկաշէն Ուզունեանը տիպար օրինակ էր ազգային ծառայութեան, *«որ պատիւ կը բերէ կիպրահայութեան»:*

Յորելեանական յանձնախումբը անակնկալ մը պատրաստած էր, պատասխանի ընդ այ ներկայացնելով մեծարեալին կեանքէն հետաքրքրական հատուածներ: Լուսասահիկները (սլայդ) ներկայացուց հայրենի դերասան Ժիրայր Փափազեանը:

Շափազանց զգայուն եւ յուզիչ ելոյթ մը ունեցաւ Ուզունեանի դուստրերէն Սեդա Կոկանեանը: Երախտագիտութեան սրտագեղ արտայայտութիւն մը՝ որ ուրախութեան արցունքներ բերաւ իր հօր եւ մօր եւ ներկաներու աչքերէն:

Այեմ Մանուկեանի խօսքը կարդաց Երուանդ Ազատեանը:

Անգլերէնով ելոյթ ունեցաւ Լուիզ Մանուկեան Սիմոնը: Իր ընթերցումներու ընթացքին, Լուիզ Սիմոնի ուշադրութիւնը գրաւած է նկատ մը, որ կը յայտնաբերէ ներգաղթի կազմակերպման շրջանին Ուզունեանի գործունէութեան մէկ անծանօթ երեսը. *«Ոչ մէկ ակնարկութիւն բրած էր այս մասին»,* ըսաւ Լուիզ Սիմոն, *«որ ցոյց կու տար Ուզունեանի գործունէութեան մէկ այլ երեսը»:* Լուիզ Սիմոն մեծարեալը բնութագրեց որպէս հանդարտ, լուրջ, իր հաւատքին մէջ ամուր, ուժեղ տարողութեամբ անձնաւորութիւն մը, որ *«բացառիկ կարողութիւնը ունի ճանչնալու Սփիւռքը»:* Ապա, Լուիզ Սիմոն վեր առաւ Մելգոնեան կրթական հասարակութեան ընդարձակման աշխատանքներուն Ուզունեանին բերած նպաստը: *«Շատ, ըսաւ ան, խաչակրութիւն մը ձեռնարկեցին իր դէմ, երբ ծախու հանուած էր հին հողաշերտը: Իսկ այժմ, այդ վայրերուն շնորհիւ Մելգոնեանը օժտուած է արդիական նոր դպրոցաշէնքով եւ հասարաբար նոր կալուածով, որ պատիւ կը բերէ ամբողջ հայութեան»:*

Տիկին Լուիզ Սիմոն նախատեսեց, որ գալիք տարիները պիտի ըլլան լի փորձութիւններով մեր ժողովուրդին համար, եւ յոյս յայտնեց, որ ունենանք Ուզունեանի նման մարդոց արիութիւնն ու տեսիլքը:

Իր ելոյթը աւարտելով, տիկին Լուիզ Սիմոն Մանուկեան եւ Հայկաշէն Ուզունեան, կողքին՝ Է. Քեչաղճեան

Իր ելոյթը կարդաց Երուանդ Ազատեանը:

Անգլերէնով ելոյթ ունեցաւ Լուիզ Մանուկեան Սիմոնը: Իր ընթերցումներու ընթացքին, Լուիզ Սիմոնի ուշադրութիւնը գրաւած է նկատ մը, որ կը յայտնաբերէ ներգաղթի կազմակերպման շրջանին Ուզունեանի գործունէութեան մէկ անծանօթ երեսը. *«Ոչ մէկ ակնարկութիւն բրած էր այս մասին»,* ըսաւ Լուիզ Սիմոն, *«որ ցոյց կու տար Ուզունեանի գործունէութեան մէկ այլ երեսը»:* Լուիզ Սիմոն մեծարեալը բնութագրեց որպէս հանդարտ, լուրջ, իր հաւատքին մէջ ամուր, ուժեղ տարողութեամբ անձնաւորութիւն մը, որ *«բացառիկ կարողութիւնը ունի ճանչնալու Սփիւռքը»:* Ապա, Լուիզ Սիմոն վեր առաւ Մելգոնեան կրթական հասարակութեան ընդարձակման աշխատանքներուն Ուզունեանին բերած նպաստը: *«Շատ, ըսաւ ան, խաչակրութիւն մը ձեռնարկեցին իր դէմ, երբ ծախու հանուած էր հին հողաշերտը: Իսկ այժմ, այդ վայրերուն շնորհիւ Մելգոնեանը օժտուած է արդիական նոր դպրոցաշէնքով եւ հասարաբար նոր կալուածով, որ պատիւ կը բերէ ամբողջ հայութեան»:*

Տիկին Լուիզ Սիմոն նախատեսեց, որ գալիք տարիները պիտի ըլլան լի փորձութիւններով մեր ժողովուրդին համար, եւ յոյս յայտնեց, որ ունենանք Ուզունեանի նման մարդոց արիութիւնն ու տեսիլքը:

Իր ելոյթը աւարտելով, տիկին Լուիզ Սիմոն յորելեարին յանձնեց ՀԲԸՄ-ի ցկեանս նախագահ «Այեմ Մանուկեան» մրցանակի յուշանուէրը, որ ասկէ առաջ շնորհուեր էր միայն Քաղիֆորնիոյ նահանգապետ Ջորջ Դոմնեջեանին:

Երեկոյին խանդավառութիւնը հասաւ իր գագաթնակէտին, երբ ծանուցուեցաւ իշխանական նուիրատուութեան մը մասին, որ դիմառուեցաւ յոտնկայս երկարատեւ ծափահարութեամբ: Լիբանանահայ տէր եւ տիկին Սարգիս եւ Սեդա Տեմիրճեաններ, հետեւելով իրենց բարեւար հօր՝ հանգուցեալ Երուանդ Տեմիրճեանի օրինակին, Լոս Անջելըսի Մարի Մանուկեան վարժարանի երկրորդական բաժնին կը նուիրեն 1,5 միլիոն դոլլարի պատկառելի գումար մը: Երկրորդական բաժինը պիտի կոչուի բարեւարներ Սարգիս եւ Սեդա Տեմիրճեաններու անունով:

Հանդիսութեան աւարտին խօսք առաւ յորելեարը: Շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք իրեն ընծայուած այս պատիւին համար, Հայկաշէն Ուզունեան ըսաւ. *«Ռամկավար ազատական կուսակցութիւնը տուաւ ինձի քաղաքական հասունութիւնը մեր ազգային կեանքին մէջ գործող ազգային հասատութեանց նկատմամբ ունենալու դատումներու առողջութիւն եւ յառաջացուց մէջս հիմնական սկզբունքներու յարգանքի համար պայքարի ոգին»,* ու ապա շարունակեց.- *«ՀԲԸՄ-ը եղաւ ընդարձակ աշխատութեան դաշտ մը, ուր ներդաշնակուեցան մտածելակերպի, գործելաձեւի զանազան հոսանքներ, միշտ վախճանական նպատակ ունենալով հայ կեանքի վերապրումը, անոր պահպանումը սփիւռքի աղաղող, աղաւաղող մթնոլորտին մէջ ու հայրենիքի հզօրացումը դրժուար պայմաններու տակ»:*

Տէր եւ տիկ. Մարի եւ Հայկաշէն Ուզունեաններ կտրեցին կարկանդակը, որմէ ետք ընդունեցին շնորհաւորութիւններ ներկաներուն:

Խնամեալ եւ լուրջ հանդիսութիւն մը՝ նուիրուած այն անձին, որ իր կեանքը անմնացորդ նուիրաբերած էր իր ժողովուրդին:

Յորելեանին առիթով հրատարակուած էր գրքոյկ մը՝ «Տեսիլքի Մարդը» խորագրով, խմբագրութեամբ դոկտ. Վայէ Ղազարեանի:

«Տեսիլքի Մարդը», Հայկաշէն Ուզունեան, այդ երեկոյ խոստացաւ շարունակել ազգանուէր ծառայութիւններ ի սփիւռս եւ ի Հայաստան աշխարհի:

Սեպ. Թղթակից
Փարիզ, 15 սեպտեմբեր, 1991

Ամենայն Հայոց Հայրապետին կոնդակը

Մեծայարգ Տէր եւ Տիկին Հայկաշէն եւ Մարի Ուզունեաններուն

Մեզ քաջ յայտնի է, որ դուք, յարգելի Տէր եւ Տիկին Ուզունեաններ, աւելի քան քառասուն եւ հինգ տարի շարունակ ծառայած էք մեր Սուրբ Եկեղեցիին եւ ժողովուրդին, որպէս հաւատարիմ ու նուիրեալ հասարակական գործիչ եւ ազգային բարեւարներ:

Դուք, Տիար Հայկաշէն, արժանի էք մասնաւոր Մեր գնահատանքին տասնեակ տարիների Ձեր բեղուն գործունէութեան համար, որպէս ՀԲԸ Միութեան կեդրոնական վարչութեան դեկավար անդամի եւ «Թէֆէեան» մշակութային միութեան հիմնադիր մարմնի անդամի, միութիւններ՝ որոնք բախտորոշ ազգաշէն մեծ վաստակ ունին սփիւռքի հայ կեանքի ամբողջ տարածքի վրայ:

Թոյլ տուէք մեր սրտագին գնահատանքը յայտնել նաեւ տարբեր առիթներով Ձեր կատարած նիւթական նուիրաբերումներուն, ի խրախուսում հայ մշակութային ու կրթական ձեռնարկներու, հայապահպան նուիրական գործին ծառայող:

Այս հանդիսաւոր առիթ, ազնուափայլ Տիկին Մարի, Մեծ աղօթքով ու յուզումով կը յիշենք ձեր հանգուցեալ հօրը՝ ազգային բարեւար Մարտիրոս Տարագճեանին, ու նաեւ, Տիար Հայկաշէն, Ձեր գործարար եղբօրորդուն՝ պրն. Վարդանին, որ ներկայիս բարի եռանդով կ՚աշխատի օգնելու մեր հայրենիքի վերականգնման ծրագիրներուն:

Արդ, ընդառաջելով եւրոպայի Հայոց Կաթողիկոսական պատուիրակ եւ Փարիզի Հայոց առաջնորդ գերաշնորհ տ. Գիւտ արք. Եպիսկոպոս Նազարեանի միջնորդութեան, սոյն Հայրապետական կոնդակով Ձեզի կը յղենք Հայրապետական մեր ողջոյնը ու օրհնութիւնը, եւ կը շնորհենք ձեզի «Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ» ճաճանչը, մաղթելով, որ զայն կրէք ձեր ազնիւ սրտին վրայ, արդար հպարտութեամբ երկար տարիներ, քաջառողջութեամբ եւ ընտանեկան երջանկութեամբ:

«Ողջ լերուք զօրացեալ Սուրբ Հոգւով եւ յաւէտ օրհնեալ ի Տեառնէ եւ ի Մենջ». ամէն:

ՎԱԶԳԵՆ Ա.
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Այեմ Մանուկեանին սրտի խօսքը

Սիրելի Հայկաշէն Ուզունեան.

Խորունկ փափաքս էր այս հանդիսաւոր պահուն գտնուիլ Ձեր կողքին, ինչպէս Դուք գտնուած էք կողքիս երկար տարիներ՝ Բարեգործականի ծանր աշխատանքի մէջ:

Երկար խորհեցայ անձամբ մասնակցելու այս հանդիսութեան. միայն բժիշկներս յաջողեցան տարհամոզել զիս, թէ առողջութիւնս եւ տարիքս թոյլ չեն տար, որ այլեւս կարենամ իրականացնել բոլոր փափաքներս: Կ՚ուզեմ վստահեցնել, թէ այս պահուն մտածումներով Ձեզի հետ եմ, ջերմօրէն շնորհաւորելու Ձեր ազգային ու մշակութային վաստակը: Արժէքաւոր է Ձեր նուիրեալ ծառայութիւնը սփիւռքի հայ կեանքին, ինչպէս անփոխարինելի է Ձեր ներդրումը Բարեգործականին:

Դուք Ձեր միտքի լոյսով սատարեցիք Հ.Բ.Ը. Միութեան գաղափարականի սահմանումին, ինչպէս Ձեր անդուլ ճիգերով իրականացուցիք շատ մը կենսական ծրագիրներ: Դուք հանդիսացաք Բարեգործականի ճանապարհորդը եւ շրջեցաք աշխարհէ աշխարհ ու տարիք Ձեզի հետ Բարեգործականի պատգամն ու գործը: Այսօրուան հանգրուանը միայն դադար մըն է այդ ճանապարհին վրայ, պահ մը շունչ առնելու, անցած ուղիին մասին հաշուետուութիւն կատարելու եւ վաղը, Ձեր ուղեկից Տիկին Մարի Ուզունեանին հետ ճամբայ ելլելու՝ միեւնոյն սրբազան գործին համար:

Տիկին Մանուկեան կը միանայ ինծի՝ շնորհաւորելու համար Ձեզ այս արդար մեծարանքին առիթով եւ աղաչով ու լուսաւոր երթ մաղթելու Ձեր վաղուան ճանապարհին:

Մեկնէ սիրով եւ կարօտով՝
Ս. ՄԱՍԼՈՒԿԵԱՆ

digitised by A.R.A.R.@

«Սարսափելի օրեր էին»

Ասում է Ռաիսա Գորբաչովան, նկարագրելով հեղաբերման օրերի իր ապրումները

Երկար ժամանակ է, ինչ Ռաիսա Գորբաչովան չի հայտնվում ռասարակության մեջ: Վերջին անգամ օգոստոսի 22-ին էր, որ հյուծված եւ գունաց տիսրով նա ասրինանների ցած իջավ այն ինքնաթիռից, որը նրան եւ իր ընտանիքին Մոսկվա էր տեղափոխել Ղրիմում 72 ժամ տնային կալանքի տակ մնալուց հետո: Դրանից հետո միայն անցյալ շաբաթվա ընթացքում էր, որ աշխարհը երկու տարբեր առիթներով հնարավորություն ստացավ մանրամասնություններ իմանալու ընդհանրապես նրա կյանքի եւ մասնավորապես «այդ օրերի» ծանր փորձությունների մասին: Նախագահ Միխայիլ Գորբաչովի 59-ամյա կինը, հեղաբերումից հետո խորհրդային արհմիությունների *«Տրուդ»* թերթին տված իր առաջին հարցազրույցի ժամանակ հայտնեց, որ ինքն այնքան էր վախեցած, որ կորցրել էր խոսելու ունակությունը եւ տառապում էր գերձնման սուր նոպայից, որի համար դեռեւս բուժվում է: *«Սարսափելի օրեր էին դրանք»,-* ասեց նա, ակնարկելով, թե իր վախը դայմանավորված էր նրանով, որ դավադիրները կարող էին ընտանիքին ըստանել:

Հեղաբերման մասին նա առաջին անգամ լսել էր օգոստոսի 18-ին՝ կիրակի օր, մոտավորապես ժամը 5-ին, երբ Գորբաչովը հուզված նրան հայտնել էր, թե Մոսկվայից ժամանած մի խումբ մարդիկ ցանկացել էին նրան տեսնել, եւ որ բոլոր հեռախոսագծերը անջատված էին, նույնիսկ այն «կարմիրը», որ ուղիղ կապ է հաստատում նախագահի եւ դաշտպանության նախարարի հետ: Ամբողջ ընտանիքը անմիջապես որոշում ընդունեց ամեն գնով դաշտպան կանգնել նախագահին: *«Սա շատ լուրջ որոշում էր,-* ասեց Ռաիսան «Տրուդ» թերթի թղթակցին,- *չէ՞ որ մենք մեր դատմությունը լավ գիտենք»:* Սա հավանաբար ակնարկում էր Նիկոլայ 2-րդի՝ ռուսական կայսրության վերջին ցարի եւ նրա ընտանիքի անխնա ոչնչացումը բոլշեւիկների կողմից:

Հեղաբերման օրերին Գորբաչովները հաճախ էին իրենց ամառանոցից դուրս գալիս զբոսնելու դատրվակով: Այդդիսով նախ նրանք զրկում էին ուրիշներին իրենց գրույցները լսելու հնարավորությունից եւ առա առդացուցում դավադիրներին, որ նախագահը ողջ առողջ է:

«Ես երբեք չէի դատկերացնում, որ այսդիսի բան կարող է դատահել մեզ հետ»,- եզրակացնում է Ռաիսան իր դատմությունը «Տրուդին»:

Մինչդեռ, չորս ամիս առաջ սվարտված եւ վերջերս ԱՄՆ-ում լույս տեսած *«Հուսով եմ»* վերնագրով ինքնակենսագրական գրքում, խորհրդային երկրի առաջին տիկինը լուրջ անհանգստություն է հայտնում *«հակատարիմների եւ դավադիրների միջեւ երկրում ծավալվող լուրջ դայքարի վերաբերյալ»:* Գրքում, որը փաստորեն կարելի է համարել մի ընդարձակ հարցազրույց խորհրդային գրող Գեորգի Պրյախինի հետ, Ռաիսան առաջին անգամ բացահայտում է այն փաստը, որ իր դաղը զոհ է գնացել ստալինյան բռնություններին: Այս փորձությունը նրան ստիպել է հետագայում արհամարհական վերաբերմունք ունենալ այսդես կոչված «աղաղաչիկների» հանդեպ, որոնք *«մի կերդ են վարվում, երբ դայմանները նրանց համար նոդաստավոր են, եւ մի այլ կերդ, երբ դրանք անոդաստ են»: «Երբեմն ես զգում էի,-* գրում է նա,- *որ դեմքերի փոխարեն նրանք դիմակներ են կրում: Այդ դիմակները հանկարծ կարող էին ընկնել, եւ այնժամ ես գիտանայի, թե ով էր մատնել իմ դատին»:*

Գորբաչովը դեռ անցյալ տարվա օգոստոսին (երբ Յալթայում էր հանգստանում) կանխատեսել էր կոմունիստ կարծրբեւայինների կողմից եկող վտանգը: Այդ ժամանակ էլ, հիշում է Ռաիսան, ամուսինը նը-ռան ասել էր. *«Ամենադրժվարին ժամանակները դեռ առջեւում են: Քաղաքական լուրջ բախումներ են սդասվում... դա շատ մտահոգիչ է... բայց մենք չդետք է տեղի տանք դահդանջողականների առաջ: Մենք չդետք է երկիրը հանձնենք կուվրոյներին: Նրանք կխորտակեն ամեն ինչ»:*

«Հուսով եմ» գրքում Ռաիսան նկարագրում է իր մանկությունը: Նա սիբիրցի երկաթգծի ինժեների ընտանիքում երբ ղավակներից մեկն է եղել: Ընտանիքի եկամուտն այնքան ցիչ է եղել, որ մինչեւ համալսարան ընդունվելը նա վերակու չի ունեցել: *«Բոլորը հիշում են այդ վերակուն,-* գրում է նա,- *դա մեր ընտանիքի դատմության մեջ իրոք շրջադարձային երեւույթ էր»:*

Մոսկվայի դեսակական համալսարանում ուսանելու տարիներին նրա նյութական վիճակը չի բարելավվել: Խորհրդային երկրի առաջին տիկինը խոստովանում է, որ ստիպված է եղել այդ տարիներին խնայել նույնիսկ երբեւեկության արժեքը: Սակայն սիրո բնագավառում նրա բախտը ժդտացել է: Նա երանությամբ է հիշում ուսանողական դարահանդեսի ժամանակ իր հանդիդումը Միխայիլ Գորբաչովի հետ եւ իրենց սերը, որ հետզհետե խորացել է եւ ամրացել երկար զրոսանքների եւ Սոկոլնիկիի այգում ժամադրությունների ընթացքում:

1953 թվականին, ամուսնանալուց անմիջապես հետո Գորբաչովները տեղափոխվում են Միխայիլի ծննդավայրը՝ Ստավրոդոլ, որտեղ Ռաիսան աշխատում է որդես ուսուցչուհի, իսկ ամուսինը սկսում է բարձրանալ կուսակցական ասդիճաններով:

1978-ին, երբ Միխայիլը 47 տարեկան հասակում դառնում է Կենտկոմի քարտուղար, նրանք տեղափոխվում են Մոսկվա, որտեղ Ռաիսան կոմունիստական փչացած վերնախավի շրջադատում իրեն չափազանց օտար է զգում: *«Մի անգամ,-* հիշում է նա,- *դեռատիպ ամառանոցներից մեկում, երբ ես երեխաներին զգուշացնում էի, որ ջահը հանկարծ չջարդեն, ինձ ասացին, որ չանհանգստանամ դեռատիպ սեփականություն է եւ ջարդելու դեդքում կարելի է դարգադես դուրս գրել այն»:*

1985 թվականի մարտի 10-ին՝ Չեռնենկոյին փոխարինելու նախօրյակին, Գորբաչովը այնքան զայրացած էր կուսակցությանը դատած «սկլերոզից», որ մոտենալով Ռաիսային, ասում է. *«Այս երկիրը չի կարող այսդես շարունակել»:*

Հակառակ իր ամուսնու՝ բարեփոխություններին դաշտպան կանգնելուն, Ռուսիան, համենայնդեպս, ընդունում է, որ վերակառուցումը ցարդ *«բավական շատ, սակայն միաժամանակ նաեւ չափազանց ցիչ բան է տվել մեզ»:*

Ռաիսան իր ամուսնուն նկարագրում է որդես աշխատասեր մարդ, որը սիրում է երգել ե՝ կատակել իր *«երբեմնի բծախնդիր ընկերուհու»* հետ: Ինքը՝ Ռաիսան շատ լավ գիտակցում է, որ իր երկրում ժողովրդականություն չի վայելում եւ արհամարհանքով է վերաբերվում որոշ շրջանների այն բնաղատասական ակնարկներին, թե ինքն իր *«իրեն երեւակայում է»:* Նա անընդհատ մատնանշում է աջից ու ձախից եկող սդառնալիքները: *«Այս հսկայական բռնությունի մեջտեղում է գտնվում այն մարդը, ով ինձ համար չափազանց բանկ է»,-* գրում է նա եւ հարց տալիս. *«արդյոք մեզ կհաջողվի՞ դատվով դուրս գալ այս իրավիճակից»:*

Կարծես թե այժմ մի փոքր հույս կա, որ ամեն ինչ բարեհաջող կավարտվի:

Տրուդ 15 սեպտեմբեր 1991

Դաշնակիցները փոխվու՞մ են

Խորհրդային Միությունում ներքին կյանքի փոփոխությունները դատճառ հանդիսացան, որ նա վերանայի իր հարաբերությունները որոշ երկրների հետ: Ստորեւ Ֆրանսիական «էքսդրես» հանդեսը (սեդտեմբեր 18) Իսրայելի եւ Աֆղանստանի նկատմամբ Խ. Միության նոր միտումների մասին:

Երբ մոսկովյան խորհուրդությունը հաջողվեր, ամենայն հավանականությամբ հարցականի տակ կդրվեր Մերձավորարեւելյան խաղաղության խորհրդաժողովը: Դրա ձախողումը եւ Խ. Միությունում կոմունիզմի փլուզումը Ջորջ Բուշի ձեռքերն ազատ են արձակում:

Ամերիկյան նախագահի որոշումը՝ կոնգրեսից դահանջել հարյուր քսան օրով հետաձգել 10 մլրդ. դոլլարի վարկ ստանալու Իսրայելի խնդրանքի քննարկումը, արդեն իսկ բախեցնում է հարցի բուն էությանը: Երուսաղեմի կառավարությունը բնականաբար համախմբելու է Միացյալ Նահանգների հրեական ազդ-լոբբին: *«Նյու Յորք Թայմզը» «Վաշինգտոն դոստ»*-ը, որոնց հավատարմությունը հրեական դեսությանը վերջին տասնամյակներում գրեթե չի խախտվել, այս անգամ դաշտպանում են Սդիտակ տանը:

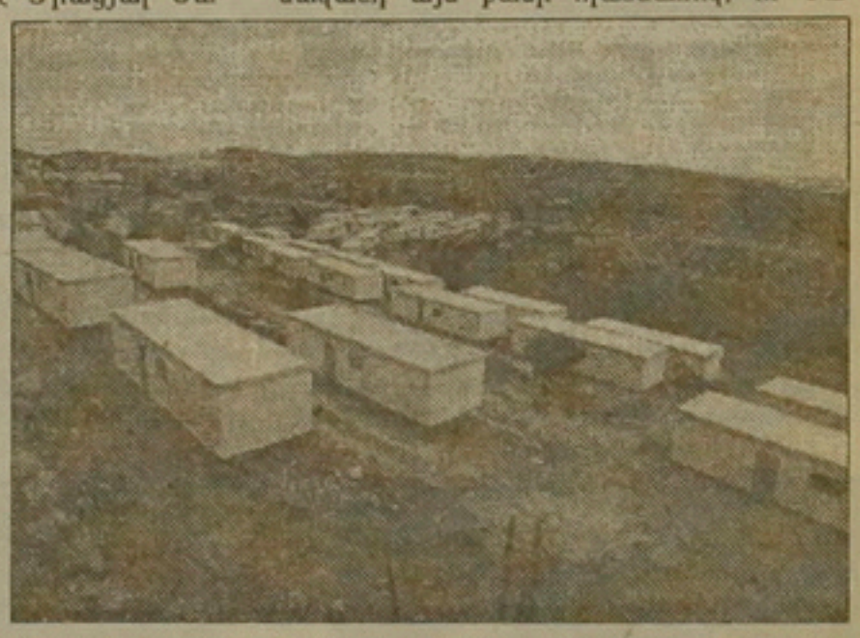

Ուսի Բուշը եւ նրա դեսքարտուղար Ջեյմս Բեյքերը առաջիկա շաբաթներին առավելագույն ճնշում դիտի բանեցնեն արդեն նշմարվող դիվանագիտական մեծ խաղի ամենակատաղի ջատագովների վրա: Պահը բարենդդաստ է. Պաղեստինի ազատագրության կազմակերդության նախագահ Յասեր Արաֆաթը վարկաբեկված է Սադդամ Հուսեյնին եւ Մոսկովյան դահդանջողականներին աջակցելու դատճառով, Իսրայելը ամերիկյան դրամի կարիքն ունի՝ Ֆինանսավորելու խորհրդային հրեա գաղթականների համար նախատեսված բնակարանների շինարարությունը:

Խ. Միությունից Ավելյաց երկիր մեկնողների քանակը 1991-ի վերջին կկազմի մոտ 250 հազար հոգի: Դրանք գուցե առավելագույնս կլինեն 1992-ին. այդ մեծ ալիքը, որը կձեւափոխի շրջանի ժողովրդագրական բոլոր սդասելիքները, խոշոր հետեւանքներ կունենա: Այն նշանակում է մերձեցում Մոսկվայի եւ Երուսաղեմի միջեւ այն ժամանակ, երբ Վաշինգտոնը, դասեր քաղելով Ծոցի ճգնաժամից, Իսրայելին այլեւս չի համարում իր անհրաժեշտ ստրատեգիական դաշնակիցը:

Միեւնույն ժամանակ ռուսները, որոնց հարաբերությունները արաբական աշխարհի հետ սառել են եւ որոնք ցուցադրաբար, 1987-ից ի վեր, Արաֆաթին հնարավոր կառավարության ղեկավարից իջեցրել են ազատագրական շարժման մի սովորական ղարագլխի, իսկական հաշտության կարիք ունեն այն «սիոնիստների» հետ, որոնց, իմիջիայլոց, 1948-ին դրել էին Միացյալ ազգերի մկրտության սեղանին:

Նախկին ԽՍՀՄ-ի մուսուլմանական հանրապետությունների մեծամասնության հավանական անկախությունը, Ադրբեջանի, Ուզբեկստանի կամ Տաջիկստանի ղեկավարների ակտիվությունը նշանակում են, որ տեղական մաֆիաները արագորեն կբահեն իսլամական երկրների աջակցությունը, ինչդիսիք են Սաուդյան Արաբիան կամ Պակիստանը: Գուցե նաեւ Իրանը: ՊԱԿ-ի հրակողության ավարտն սդգդարարում է մի նոր սարսափելի շրջան ինչդես ռուս «եկվորների», այնդես էլ ազգային եւ կրոնական բոլոր փոքրամասնությունների համար, որոնք սեղված են այն աշխարհի մեջ, ուր փքդում են մզկիթները:

Բորիս Ելցինին երբեմն համարում են հակասեմիտ իր ազգայնականության, մանավանդ այն բանի դատճառով, որ ժամանակին ընդունել էր ծայրահեղ աջ Պամյատ շարժման դատվիրակությանը: Սակայն նրա արտգործնախարար Անդրեյ Կոզիրեւը, որ Մոսկովյան հեղաբերման հաջողության դեդքում դետք է կազմեր վարանդի կառավարություն, հրեա է: Ինչդես նաեւ ռադիոհեռուստատեսության նոր տնօրեն Եգոր Յակովլեւը: Արդյոք սա նախադրյա՞լն է Մերձավոր Արեւելքում դաշնակցությունների արմատական խզման: Անշուշտ, իհարկե ոչ վաղը: Մոսկվան չափազանց կարիք ունի Վաշինգտոնի օգնության եւ համենատրեն կկատարի խաղաղության խորհրդաժողովի համանախագահի իր դերը, հթե այն վերջադես գումարվի:

Հակառակը, որոշ ժամանակ հարաբերությունների ողջ դատկերը կվերակազմավորվի: Իսրայելի ռազմական հզորությունը եւ նրա իրազեկման ծառայությունների որակը հավասարակշռության գործոն են այդ անկայուն գոտում: Հրեական դետության արդյունաբերության որոշ կարեւոր ճյուղերի զարգացածությունը, մասնավորապես էլեկտրոնիկայի եւ ագրոարդյունաբերության բնագավառներում, վաղը մեծ արժեք կներկայացնի Ռուսաստանի համար, որը որակյալ փորձագետների կարիք ունի:

Նոր սահմանների վրա տիրող մեծ անկարգությունների եւ զարգացման հսկայական խնդիրների դիմաց, նախկին Խ. Միությունը կարող է նշանակալի օգնություն գտնել «ռուսականացված» Իսրայելի մոտ: Սա հսմաշխարհային նոր կարգերի մի փեղկի անսդասելի դատկերն է: ■

Քաբուլը անհանգստացած է

Զմեռը խոստանում է ծանր լինել դրոկոմունիստական վարչակարգի համար

Աֆղանստանը ցնցված է: Ռուսական նոր հեղափոխությունը Քաբուլին ստիպեցրել է: Հարցերի հարցն այն է, թե ԽՍՀՄ-ը շարունակելո՞ւ է օգնել նրան մուջահեդների հարձակումների դեմ:

Զենիթով եւ սենդամբեժով բեռնված խորհրդային խոշոր օդանավերը շարունակում են կանոնավորապես վայրէջք կատարել աֆղանական մայրաքաղաքի օդանավակայանում, սակայն այդ օգնության տեւաբանությունը բավականին անորոշ է. Ուսի նախագահ Նաջիբուլլահը հարմար համարեց օգոստոսի վերջին արտակարգ կերդով 200 հազար տոննա ցորեն խնդրել Խ. Միությունից, 50 հազար էլ Հնդկաստանից, որդեսզի հնարավորություն տան թեթեւացնի տդասվող խիստ ծանր դժվարությունները:

Մոսկվան կարո՞ղ է բարյացակամորեն արձագանքել այդ կոչին, քանի որ Նաջիբուլլահը խոհեմ գտնվեց եւ չվազեց խորհրդարանին օգնելու: Սակայն Քաբուլում վախենում են, որ խորհրդային նոր ներքին քաղաքականության նոր կուրսը դրոկոմունիստական վարչակարգին մենակ կթողնի զինված ընդդիմության դեմ:

Ի՞նչ հարաբերություններ են սդասվում աֆղանական խմբավորումների եւ ԽՍՀՄ իսլամական հանրապետությունների միջեւ: Դեռեւս իրենց անկախությունը հռչակելուց առաջ Տաջիկստանի ղեկավարները չհարձակման դայմանագրի շուրջ բանակցություններ էին վարում իրենց տաջիկ «ազգականի» Աֆղանստանի հյուսիս-արեւելյան դրամադրության դարպզլուխ Սիմեղ Շահ Մասուդի հետ:

Մուջահեդներն իրենց հերթին վերակազմության մեջ են: Հնգբ-է-իսլամ, արմատականները թանկ են վճարում Սադդամ Հուսեյնի ֆուվեյթյան արկածախնդրությունը դատասդանելու համար. սաուդցիները, որ սրանց գլխավոր հովանավորներն են, դադարեցրին ամեն տեսակ օգնություն: Չափավորները (սունիները) օգտվում են այդ թուլությունից՝ շիա Իրանի հետ դաշինք կազմելու համար, որի ազդեցությունը գնալով մեծանում է շրջանում: Թեհրանը նույնիսկ տրամադրված է ԽՍՀՄ-ին փոխարինել որդես նավթի մատակարար, եթե Մոսկվան հակառակվի, կամ էլ հյուսիսի ճանապարհը փակվի ծմռան եւ դատերազմների դատճառով: ■

digitised by A.R.A.R.@

Թուրքիան խոհեմության եւ զգուշավորության է կոչում

Սեպտեմբերի 12-ին լրացավ գեներալ Քենան Էվրենի գլխավորությամբ 1980 թվականին Թուրքիայում իրականացված զինվորական հեղաշրջման 11-րդ տարին: Թուրքական մամուլում ի հայտ եկան բազմաթիվ հրատարակումներ, որոնց հեղինակները վերանայելով իրենց գնահատականները տարիներ անց «Ֆաշիստական» անվանեցին սեպտեմբերի 12-ի հեղաշրջումը եւ համեմատություններ անցկացրին ինչպես օրինակ դա անում է Վլիյար Դենգիզը *«Որտե՞ղ էր բանկել մեր ելցինը սեպտեմբերի 12-ի օրերին»* խորագրով «Գյունեշ» թերթում հրատարակված հոդվածում), Խորհրդային Միությունում ժողովրդական զանգվածների ճնշման տակ տապալված, իսկ Թուրքիայում հաջողությամբ ավարտված հեղաշրջման փորձերի միջեւ: Դրա հետ մեկտեղ մամուլում լայնորեն քննարկվեց նաեւ հեղաշրջման փորձից հետո ստեղծված իրավիճակը ԽՍՀՄ-ում եւ հատկապես Թուրքիայի դիրքորոշման հարցը կապված Ադրբեջանի, միութենական բուրվալեզը: մյուս հանրապետությունների անկախության վերաբերյալ որոշումների հետ:

Ահա *«Թերջուման»*ի առաջնորդողի հեղինակ Ալբեմար Քըլըչը, հանդես գալով նույն թերթի սեպտեմբերի 16-ի համարում, *«Սեպտեմբերի 12-ը... ատահոգություն Ադրբեջանի առթիվ»* ենդվածով նախ դատապարտում է Թուրքիայում զինվորական հեղաշրջումը Ֆաշիստական անվանող հեղինակներին այն պատճառաբանությամբ, թե. *«Սեպտեմբերի 12-ի օրերին վերջիններս ոչ մի քանի չեն խնայել փառաբանելու համար Քենան Էվրենին եւ զինված ուժերի զորահրամանատարներին»*, ապա շարունակում է. *«Հեղաշրջման փորձը ԽՍՀՄ-ում հանդիպեց ժողովրդական զանգվածների աղդարացի դիմադրությանը: Իսկ Թուրքիայում Ազգային մեծ ժողովը բացարձակ անգործության էր մատնվել, իշխանությունները իրենց լիովին ապառել էին, եւ փրկության միակ հույսը երկրում բանակի զինված միջամտությունն էր: Հետեւաբար մենք բոլորս անկեղծ գոհունակությամբ ընդունեցինք սեպտեմբերի 12-ի հեղաշրջումը եւ այդ գոհունակությունը միանգամայն սրդարացված է»:*

Ալբեմար Քըլըչն այնուհետեւ անդրադառնում է այն հարցին, թե անկախության հռչակումը խորհրդային բուրվալեզու հանրապետությունների կողմից ինչ արձագանքներ է ունեցել Թուրքիայում եւ այդ առթիվ գրում է. «Ադրբեջանի եւ բուրվալեզու մյուս հանրապետությունների ակախությունն այսօր օրակարգի հարց է դարձել Խ. Միությունում: Սակայն, ընթերցելով մեր թերթերից մեկում այդ առնչությամբ հրատարակված մեկնաբանությունը, որ կրում է «Մտահոգություն Ադրբեջանի առնչությամբ» ստեղծում է հետեւյալ տպավորությունը, «թե որտեղի՞ց լույս աշխարհ եկավ Ադրբեջանը»:

Ըստ մեկնաբանության, Անկարայի ադրբեջանական քաղաքականության մեջ դրսեւորվող զգուշավորության «գլխավոր պատճառը» պանթուրքիստական հոսանքների հզորացման համար երբեմն եւ հատկապես Ադրբեջանում պարարտ հողի առկայության վերաբերյալ Թուրքիայի տեսակետն է:

Թղթակիցներից մեկը խորը հոգոցով մտահոգություն արտահայտեց, թե *«Ասված մի արասցե այդ հոսանքները միաձուլվեն բուրքիստական ուղղության հետ, որը շարունակում է գոյություն ունենալ Թուրքիայում»*: Համաձայն նրա կարծիքի, արտգործնախարարությունը խիստ անհանգստացած է, որ նման միաձուլումը, որպես բարոյության միջոց, կարարկվի քաղաքական ծայրահեղ ազգայնական շրջաններում:

«Ես խորապես կասկածում եմ, որ նման մտորումներ, որոնք իրականում անմտության արդյունք են, հնարավոր է վերագրել արտգործնախարարությանը: Ըստ երեւույթին, դրանք պատկանում են համաթուրքական ենթագիտակցությունից զուրկ, բուրքական ազգայնականությանը խորթ այն շրջաններին, որոնց վաղուց ի վեր խիստ մտահոգում է բուրքերի միացման գաղափարը: Այդպիսիների կարծիքով, «իրական անջատողականությունը» կարելի է շահարկել նախընտրական արշավներում կամ օգտագործել քաղաքական որոշակի նպատակների համար, իսկ բուրքական ազգայնականությունն ու բուրքերի միասնության գաղափարի մասին հիշատակել անգամ, իհարկե, չի կարելի:

Մենք մեր կողմից զգուշավորության ու խոհեմության կոչ ենք անում ինչպես ադրբեջանցի եղբայրներին, այնպես էլ բուրքալեզու մյուս հանրապետություններին, բայց ոչ թե այդ նույն պատճառներով կամ միեւնույն մրտակախությամբ: Կոչ ենք անում, որպեսզի նրանք զոհ չգնան, չմասնակցեն հանկարծ: Ադրբեջանը եւ բուրքալեզու մյուս ժողովուրդները մեզ համար հանդիսանում են ոչ թե մրտահոգության աղբյուր, այլեւ հույս եւ վստահություն են ներշնչում աղագայի հանդեպ»:

Ալբեմար Քըլըչը հարվածը փաստորեն ուղղում է բուրքական կառավարությանը, քննադատելով նրա որդեգրած զգուշավոր դիրքորոշումը Ադրբեջանում եւ մյուս բուրքալեզու հանրապետություններում հռչակված անկախության կաղակցությամբ: Սա, ինչ խոսք, մասնավոր կարծիք է եւ հակասում է Թուրքիայի կառավարող շրջանների տեսակետին: Սակայն, կարծում ենք, Ալբեմար Քըլըչը իր տեսակետն:ի մեջ միայնակ չի Թուրքիայում:

Հայրոյ Հարությունյան

ԿՀՎ-ն առանց թշնամու. հին հակառակորդը անհետացել է

ՎԱՇԻՆԳՏՈՆ: Վերջին օրերին սառը պատերազմի ավարտն ազդարարող պատկերների պակաս չի զգացվում: Դրանք բազմիցս ցուցադրվում են ԱՄՆ-ի տարբեր հեռուստաընկերություններով: Մասնավորապես, ցուցադրվել է ԱՄՆ-ի պետքարտուղար Ջեյմս Բեյքերի Մոսկվա կատարած այցը, որին մեծ շուքով եւ ջերմորեն ընդունեցին ՊԱԿ-ի նախագահությունում, իսկ խորհրդային կոմունիզմը նարնավորող այդ կազմակերպության նոր տնօրեն Վադիմ Բակատինը հայտարարեց. «Բայց այսուհետեւ ո՞վ է լինելու արդյոք մեր թշնամին»:

Նույն հարցը այս շաբաթ Վաշինգտոնում սենատի հանձնաժողովներից մեկը ուղղելու է Ռոբերտ Գեյթսին, որին մայիսին նախագահ Ջորջ Բուշը թեկնածու նշանակեց կենտրոնական հետախուզական վարչության (ԿՀՎ) տնօրինությունն ստանձնելու համար, կազմակերպություն, որի հիմնական գրաղմունքը 1947 թվականին ստեղծվելուց ի վեր եղել է հակակոմունիստական պայքարը:

Գեյթսը 47 տարեկան է եւ իր մասնագիտական ամբողջ կյանքը անցկացրել է ԿՀՎ-ում, որի երկրորդ մարդն է եղել Սպիտակ տան անվտանգության ազգային խորհրդում նույն պարտականությունն ստանձնելուց առաջ: Նա ծնվել է Կանզասի նահանգում, պատմություն ուսանել Ինդիանայի համալսարանում, ապա խորհրդագիտության գծով դոկտորական կոչում ստացել Վաշինգտոնի Ջորջթաուն համալսարանում, որտեղ սովորել է ռուսերեն: 1966 թվականից ԿՀՎ-ում աշխատելով, նա եղել է վերլուծող, խորհրդային հարցերի մասնագետ: Ընտանիքի հայր է եւ հայտնի է որպես անչափ նվիրված եւ աշխատասեր պաշտոնյա: Մի խոսքով, օրինակելի անձնավորություն է:

Սակայն նա կրել է գործակալության վերջին տնօրեն եւ սառը պատերազմի վերջին ասպետ Ուիլյամ Քեյզիի ազդեցությունը եւ չի ցանկացել տեսնել վերջին հինգ-վեց տարում Մոսկվայում կատարված փոփոխությունները: Այդ պատճառով շատերը նրան անընդունակ են համարում ղեկավարելու ԿՀՎ-ն քաղաքական-ռազմավարական հեղաշրջումների այս ժամանակաշրջանում:

Սառը պատերազմից հետո ԿՀՎ կոչվող այդ հսկան (մոտ 20 հազար աստիճանավոր եւ 30 միլիարդ դոլլարի հասնող տարեկան բյուջե) պետք է դառնա առավել ճկուն, սեւեռուն գաղափարից զերծ մի կազմակերպություն, եւ Միացյալ Նահանգներում շատերը ցանկանում են կրճատել գործակալության ծավալն ու զորությունը:

Ներկայումս տեղի ունեցող քաղաքական ու բազմավարական փոփոխությունները Վաշինգտոնում հարուցում են ավելի շատ հարցեր, քան պատասխաններ: Ի՞նչ դիրք պետք է բռնի ԱՄՆ-ի դիվանագիտությունը: Ի՞նչ հեռանկարներ կան վիթխարի ռազմաարդյունաբերական համալիրի համար: Մինչեւ հիմա գերիշխել են երկու հակասական միտումներ:

Առաջինը զգուշավորության եւ պատասխանատվության միտումն է: Դրա ջատագովը պաշտպանության նախարար Դիկ Չեյնին է: Նա բազմաթիվ ելույթներ է ունենում, որպեսզի պաշտպանության բյուջեն, որը արդեն զգալիորեն կրճատվել է, էլ ավելի չընվազի Խորհրդային Միության աղագայի նկատմամբ մեծ անորոշության այս ժամանակներում: Երկրորդ միտումը, ընդհակառակը, կոչ է սնում հնարավորին չափ շուտ կիսել «խաղաղության շահաբաժինները» ԽՍՀՄ-ի հետ, այսինքն էլ ավելի կրճատել պաշտպանության եւ ԿՀՎ-ի բյուջեները, նրա պատակ ունենալով բավարարել առավելապես ներքին կարիքները: Աջ հանրապետականները եւ կոնգրեսի դեմոկրատները մեծ մասամբ կոչ են անում, որ ԱՄՆ-ը սահմանափակվի Ամերիկա աշխարհամասով, մինչդեռ, որ հիմա ավանդական հակառակորդը անհետացել է: Եւրոպայում եւ մասնավորապես Ֆրանսիայում տիրող կարծիքն հակառակ, այս վերջին միտումը, անշուշտ, ավելի ուժեղ է, քան որպես վերջին եւ միակ գերտերություն «մոլորակի ոստիկանի» դեր խաղալու Ամերիկայի հավակնությունը:

Պետ Յորքոն

«Լը Մոնդ», 17 սեպտեմբեր, 1991 թ.

Մոսկովյան իրադարձությունները խաղի վերածված

Ի՞նչ կանեիր, եթե Միխայիլ Գորբաչովի տեղը լինեիր, Խորհրդային Միության, կամ ինչ նրանից մնացել է, նախագահը մնալու համար դեռեւս առնվազն երեսուն տարի: Մի փնտրեք նախկան նոյնմբեր ամիսը, երբ Միացյալ Նահանգներում դարս կգա IBM համակարգիչի վրա մի նոր խաղ, որն ուորպեիորեն ներշնչված է Մոսկովյան ներկա իրադարձություններից: Խաղացողը կարող է, նույնիսկ պարտավոր է կազմել լիարժեք տնտեսական, սոցիալական եւ քաղաքական ծրագիր, ընտրելով այն ժամանակահատվածը, որ անհրաժեշտ է գտնում երկրի զարգացման նոր կառույցներ գործի գցելու համար: Խաղը խոստանում է գրավիչ լինել, մանավանդ, որ ծրագրի կերպարները բոլորը իրական անձնավորություններ են:

Միակ հարցն այն է, որ այս խաղը չիրականա մինչեւ դարս գալը: ■

ՍԱՐՋԱԿԱՆ

Համլետ Մխիթարյանը վալանսցիների կուռքն է

Արդեն 3-րդ տարին է, ինչ «Արարատ»-ի եւ «Կոտայք»-ի նախկին խաղացող Համլետ Մխիթարյանը հանդես է գալիս Ֆրանսիայի «Վալանս» թիմում, որը ներկայացնում է այս երկրի 3-րդ դիվիզիոնը:

Համլետ Մխիթարյանն իր կրակոտ եւ արդյունավետ խաղով դարձել է վալանսցի մարզասերների կուռքը:

Նրա անունը գրված է Վալանսի շատ շենների պատերին եւ հաճախ է հայտնվում Ֆրանսիական թերթերի էջերում: Ահա թե ինչ է գրում տեղական թերթերից մեկը.

«Ամեն ինչ սկսվեց Հայաստանի ավերիչ երկրաշարժի աղետյալների համար կազմակերպված համերաշխության մրցախաղից: Վալանսի թիմը հանդիպեց Արովյանի «Կոտայք»-ի հետ: Մրցամարտում իր գայլուն խաղով աչքի ընկավ Համլետ Մխիթարյանը: Այդ եռանդուն խաղացողը, օժտված տեխնիկական բարձր մակարդակով, գրավեց նաեւ Պիեռ Ֆեռայիի «Վալանս»-ի մարզչի ուշադրությունը. «Հենց նա է ինձ պետք: Եւ բացի այդ հայ է, դա ես կարեւոր է ակումբի համար»- ընդգծեց նա:

Հազմակերպիչներ հանդիպումներ: Առվեց առաջարկ:

Չնայած այն հանգամանքին, որ Համլետ Մխիթարյանն ուներ նաեւ հրավեր այնպիսի սեվանի ակումբի կողմից, ինչպիսին է Գինի «Դինամոն», այնուամենայնիվ, նա ընտրեց Վալանսի թիմը: «Այստեղ կարտես տանն եմ՝ շրջապատված հարազատներով, որոնք խոսում են իմ մայրենի լեզվով»:

Համաձայն խորհրդային վարչակարգի բյուրոկրատական բաբերների երկար ժամանակ անց միայն ստացվեց Համլետ Մխիթարյանի փոխադրման ցանկալի իրավունքը «ՁԱ»-ն: Հավանաբար, վերակառուցման համրնթաց բամի էր փչել:

Եւ ահա Համլետ Մխիթարյանը «Վալանս»-ի կազմում է: Հենց առաջին ելույթը ցույց տվեց, որ նա փայլուն խաղացող է եւ լավ հարձակվող: Դա Գրենոբլի «Նորակաղ» թիմի հետ հանդիպումն էր:

Համլետ Մխիթարյանն իր մուտքը նշանավորեց հաղթական գոլով: «Անշուշտ, Պիեռ Ֆեռային բերել է վստահելի խաղացող ընդունակ իր թիմը հանելու հաղթական ճանապարհ: Համլետ Մխիթարյանն արժանի է դրրվատանքի իր սուր հարձակումների եւ անհատական առանձնահատուկ բաջության համար:

Պիեռ Ֆեռայիի ընտրած ֆուտբոլիստը բարություն է հաղորդել վալանսյան թիմի հարձակողական ոճին»,- ասել է մրցակցի մարզիչը:

«Վալանս»-ի ղեկավարությունն Պիեռ Բոյաջյանի համար Համլետ Մխիթարյանի պես ֆուտբոլիստ ունենալն իսկական մխիթարություն է:

Նրա Վալանս փոխադրվելու առթիվ «Հայաստան-Սփյուռք» ընկերության պատասխանատուներից մեկը՝ Շարլ Ծիրանյանն ասաց. «Մեզ համար այս փոխադրման իրագործումը երկնային նշանակություն ունեցավ: Նախ եւ առաջ դա աղահովեց հայկական թիմի անհրաժեշտ ուժեղացումը, այնուհետեւ մշակութային եւ մարզական փոխանակումների հիմք դրեց Հայաստանի ժողովրդի եւ սփյուռքի միջեւ: Մենք միշտ էլ հակադրվել ենք դեմի Եւրոպա կամ Միացյալ Նահանգներ հայերի յուրաքանչյուր արտագաղթի հնարավորությանը եւ կնպաստենք փոխանակումներին, որոնք կարող են օգնել ազգային ինքնագիտակցման բարձրացմանը: Համլետ Մխիթարյանի ժամանումը Վալանս փորձառություն է, որն արդարեզ բացեց ուրիշ հնարավորությունների համար, որոնցից չեն զլանա օգտվել Ֆրանսիայի հայկական ակումբները»: ■

Այսօր Երեւանի «Դինամո» մարզադահլիճում

Սկսվում է բասկետբոլի տղամարդկանց ԽՍՀՄ առաջին խմբի առաջնությունը:

Շուրջ 10 տարվա ընդմիջումից հետո այս մրցաշարին կրկին մասնակցելու է մեր հանրապետության ներկայացուցիչը՝ Երեւանի «Ուրարտու»-ն, որը մեկնարկային տուրում, այսօր եւ վաղը հյուրընկալելու է Սամարկանդի «Կավկազ»-ին:

Հենց այս երկու ակումբներն էին 2-րդ խմբի 8 ուժեղագույն թիմերի եզրափակիչ մրցաշարում պայքար մղում առաջին տեղի համար: Եթե հիշում եք, ի վերջո հաջողությունն ուղեկցեց «Կավկազ»-ին, որի կազմում հանդես է գալիս նաեւ «Ուրարտու»-ի նախկին առաջատար խաղացողներից մեկը՝ Գրոշեւը:

Սպասվում են սկզբունքային եւ գրավիչ մրցակցություններ: Երկու հանդիպումներն էլ կսկսվեն ժամը 18-ին: ■

Բատիսը վարում է Սուրեն ԲԱԴԱՍԱՐՅԱՆԸ

digitised by A.R.A.R.@

Վրաստանում ուժեղանում է հակասությունը իշխանությունների եւ ընդդիմության միջեւ. զոհեր եւ վիրավորներ

Սեպտեմբերի 23-ին ելույթ ունենալով հանրապետական ռադիոյով, Վրաստանի նախագահ Զվիադ Գամսախուրդիան հայտարարեց, որ *«այսօր պետք է որոշվի. կը հաղթի՞ արդյոք օրինական իշխանությունը, թե՞ խռովարարները»*: Նա նորից կոչ արեց ժողովրդին կանգնել իշխանության կողմը:

Միաժամանակ, ինչպես հաղորդում է Վրաստանի նախագահի մամլո ծառայությունը, նույն օրը ցերեկով Զվիադ Գամսախուրդիան ելույթ ունեցավ իր կողմնակիցների բազմահազարանոց հանրահավաքում, որին մասնակցում էին Թբիլիսիի մի շարք բուհերի դասախոսներ եւ ուսանողներ: Նա, մասնավորապես, ափսոսանք հայտնեց, որ Վրաստանում գտնվեցին «կայսրության հանցակիցներ», որոնք ամեն ինչ անում են, արդեսգի թույլ չտան Վրաստանին ձերբազատվել օղքաներից: Զ. Գամսախուրդիան վրացի ընդդիմախոսներին որակեց որպես մարդկանց, որոնք *«ազնվորեն ծառայում էին կոմունիստական ռեժիմին եւ ստանում էին արտոնություններ, որոնցից չեն կամենում բաժանվել»*:

Միեւնույն ժամանակ Թբիլիսիում զրնցվեցին մարդիկ, որոնք իրենց ոգածի ոչ օգտագործեցին անկայուն իրավիճակը: Այսպես, սեպտեմբերի 22-ի լույս 23-ի գիշերը կողոպտվել էր Անդրկովկասի զինվորական շրջանի բանգարանը. կողոպտիչները տարել էին մոտ 30 Լենինի շքանշան: Այսպիսի մեկ շքանշանի արժեքը Թուրքիայում հավասար է մոտ 300 ամերիկյան դոլարի:

Վրաստանի ընդդիմության տվյալներով, սեպտեմբերի 21-ի լույս 22-ի գիշերը հանրապետության նոր ղեկավարության կողմնակիցների եւ հակառակորդների միջեւ տեղի ունեցած ընդհարման ժամանակ զոհվել է 3 մարդ, վիրավորվել՝ մոտ 60-ը: Նրանց մի մասը գտնվում է ծանր վիճակում: Այս մասին հաղորդեց Վրաստանի «կանանչների» կուսակցության առաջնորդ Զուրաբ Ժվանիան՝ Մոսկվայում կայացած մամլո ասուլիսում:

Վրաստանի նախագահի մամլո ծառայության տվյալների համաձայն, այդ գիշեր վիրավորվել են ընդամենը 64 մարդ: Վրաստանի խորհրդարանի *«Դեմոկրատական կենտրոն»* ֆրակցիայի առաջնորդ Դավիթ Բերձենաշվիլին, որը նույնպես մասնակցում էր ասուլիսին, տեղեկացրեց, որ ընդդիմության լիազորված անձ, խորհրդարանի ներկայացուցիչ Թոդո Պատատաշվիլու եւ հանրապետության Գերագույն խորհրդի ղեկավարության միջեւ սեպտեմբերի 22-ին կայացած բանակցություններն անցել են անարդյունավետ: Նա ընդգծեց, որ երկխոսությունը բխում էր իշխանությունների՝ խորհրդարանական ընդդիմության հետ միասնաբար «փողոցային» ընդդիմության դեմ հանդես գալու առաջարկից: Հանդիպման ընթացքում Գերագույն խորհրդի դատվիրակությունը մերժեց ընդդիմության հեռուստատեսությամբ հանդես գալու եւ հանրապետության տարբեր շրջաններից Թբիլիսի ժամանած Գամսախուրդիայի կողմնակիցներին հեռացնելու պահանջները:

Բերձենաշվիլու խոսքերով, նախագահը հրաժարվել է մասնակցել բանակցություններին:

Միեւնույն ժամանակ, Վրաստանի խորհրդարանը կոչ արեց «եղբայրական» արխազ եւ օսեր ժողովուրդներին՝ պատշաճորեն օրինականորեն ընտրված Վրաստանի կառավարությանը:

Խորհրդարանի դիմումը հաղորդվեց հանրապետական հեռուստատեսությամբ, սեպտեմբերի 22-ին:

Մինչդեռ, Վրաստանի նախագահ Զվիադ Գամսախուրդիայի հրամանագրով սեպտեմբերի 21-ին պատշճորեն հեռացվել է Մոսկվայում Վրաստանի մշակութային ներկայացուցչի պաշտոնակատար Կախա Լոմայան: Հեռացման պատճառների մասին ոչինչ չի ասվել:

Պաշտոնազրկվել է նաեւ Լոմայայի տեղակալ Իվան Կվավիլաշվիլին: Մշակութային ներկայացուցչի պարտականությունները

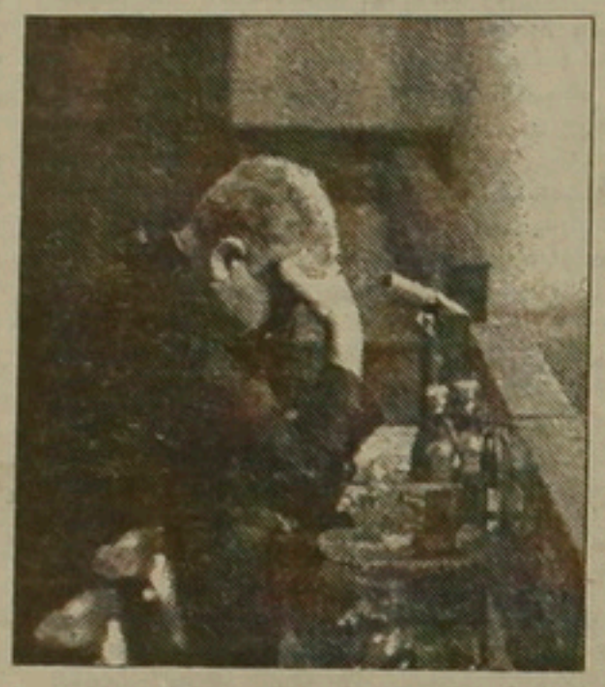

ժամանակավորապես կատարելու է Լոմայայի տնտեսության գծով նախկին տեղակալ Զաուր Մնասալիշվիլին:

Ինչպես հաղորդեց «ԻՖ»-ի Սուխումի թղթակիցը, սեպտեմբերի 21-ի լույս 22-ի գիշերը քաղաքային կայանից Թբիլիսի ուղարկվեց Վրաստանի այժմյան ղեկավարության կողմնակիցների գնացքը: Նույն գիշերը Զվիադ Գամսախուրդիայի կողմնակիցները հանրապետության մայրաքաղաքում ուղարկվեցին ավտոբուսներով:

Ականատեսների վկայությամբ, երիտասարդներից շատերի մոտ հրազեն կար: ■

«Չպետք է թույլ տալ, որ Մ. Գորբաչովին շրջապատեն սրիկաներն ու դավաճանները»

«ԻՖ»-ին տված հարցազրույցում միջհանրապետական կոմիտեի նախագահ Իվան Սիլաեւն ասաց, որ Մ. Գորբաչովը հիմա լավ կարեր ունի Բ. Ելցինի եւ հանրապետությունների մյուս նախագահների հետ: **«Նախագահների այս միությունը հզոր ուժ է, եւ մեր կառավարության խնդիրն է այն ամրապնդել»**, նշեց Ի. Սիլաեւը:

Նա Մ. Գորբաչովի անձնական ողբերգությունը համարեց այն, որ **«սրիկաներն ու անազնիվ մարդիկ վայելում էին նրա վստահությունը»**: Ի. Սիլաեւն ասաց, որ Մ. Գորբաչովը **«խորը հետեւություններ է արել»** եւ **«արմատականորեն գործելու նրա վճռականությունը ու ցանկությունը անկեղծ են»**:

«Եթե նրա կողքին չլինեն սրիկաներ ու դավաճաններ, ապա կարելի է վստահ լինել, որ նա ավելի արդյունավետ կղեկավարի նոր տնտեսական միությունը: Մեր խնդիրն է թույլ չտալ, որ այդպիսի մարդիկ շրջապատեն նրան: Մենք կաշխատենք մեր կոմիտեի կազմում ունենալ առաջադեմ եռանդուն մարդիկ:

Այդ դեպքում Գորբաչովի շուրջը եւս իրավիճակն այլ կլինի», ասաց Սիլաեւը:

Նազարբաեւը դեմ է Լեռնային Ղարաբաղի վերաբերյալ պատրաստվող հրամանագրին

«Միխայիլ Գորբաչովի հրամանագիրը չպետք է հրապարակվի», հայտարարեց Ղազախստանի նախագահ Նուրսուլթան Նազարբաեւը՝ Լեռնային Ղարաբաղի վերաբերյալ ԽՍՀՄ նախագահի հրամանագրի նախագծի առիթով:

Ինչպես հաղորդեցին «ԻՖ»-ին Ղազախստանի նախագահի մամլո ծառայությունում, Ն. Նազարբաեւը պատասխանելով լրագրողների հարցերին, կարծիք է հայտնել, որ այս նախագիծը հաշվի չի առնում Ադրբեջանի, որպես ինքնիշխան պետության, կարգավիճակը:

«Ամենալավը, ինչ կարող է անել Գորբաչովը այս իրավիճակում, նշեց նա, Լեռնային Ղարաբաղի հատուկ կարգավիճակի մասին ավելի վաղ ընդունված ոչ սահմանադրական որոշումը չեղյալ համարելն է»: «Ինչ վերաբերում է ադրբիջանի զինվորական ստորաբաժանումների կազմալուծմանը, ասաց Ն. Նազարբաեւը, **ապա դրա մասին որոշում է ընդունվել դեռ 1990 թ.»**:

Ղազախստանի նախագահը նշեց, որ այցելության ընթացքում նրա եւ Բորիս Ելցինի առաջելության գլխավոր խնդիրն է ապահովել բանակցությունների գործընթացը՝ Հայաստանի եւ Ադրբեջանի ղեկավարների միջեւ: **«Միասին կլինեք այս այցելությունից սպասել արագ արդյունքներ**, ասաց Նուրսուլթան Նազարբաեւը: **Հաշտեցման գործընթացը բարդ է եւ երկարատեւ, անհրաժեշտ է գիտակցել այս իրականությունը, իսկ միջնորդն այն մարդն է, որը կանգնած է մեջտեղում եւ օգնում է հակադիր կողմերին հանդիպել ու բանակցել»**:

Ինչպես հայտնի դարձավ «ԻՖ»-ին Ղազախստանի նախագահին մոտ շրջանակներից, Նուրսուլթան Նազարբաեւը պաշտոնական այցով Թուրքիա կմեկնի սեպտեմբերի 25-ից 29-ը: Հրավերը Ն. Նազարբաեւին էր ուղարկել Թուրքիայի նախագահ Թուրգուտ Օզալը՝ անցյալ գարնանը Ալմա-Աթա կատարած այցի ժամանակ:

Հին դամբարանի գաղտնիքը

Ալեքսանդր Մակեդոնացու դամբարանը գտնելու 139-րդ փորձն է արել եգիպտական համալսարանի պրոֆեսոր Աբդել-Ազիզը:

Պրոֆեսորը պնդում է, որ սարկոֆագը գտնվում է Դանաիլ մարգարեի մզկիթի տակ Ալեքսանդրիայի հին մասում: Այնտեղ իրոք կա դամբարան, բայց մզկիթի սպասավորների պնդմամբ այնտեղ թաղված է ինքը՝ Դանիլը: Սակայն ըստ ավանդության, այդ մարգարեն ապրել է մ.թ.ա. 6-րդ դարում, երբ Ալեքսանդրիայի հիմնարարն էլ դրված չէր: Դրանից բացի դամբարանը կառուցված է ոչ մուսուլմանական, ոչ էլ հրեական կանոններին համապատասխան:

Հարցն այն է, որ Աբդել-Ազիզի վարկածն ստուգելն առայժմ անհնարին է, քանի որ դա իսլամի կանոնների ոտնահարում կլինի: ■

Հերթական սադրա՞նք, թե ճնշում բանակցությունների ընթացքի վրա

Սեպտեմբերի 23-ի երեկոյան ադրբեջանական ելուզակները Քելբաջարի կողմից հարձակվեցին Մարտակերտի շրջանի Չափար գյուղի վրա: Հարձակվողները հասցրին հրդեհել գյուղի մի քանի տներ: Վրա հասած տեղական պաշտպանական խմբերը արժանի հակահարված հասցրին ելուզակներին: Չափարցիներին օգնության էին հասել նաեւ հարեւան Հաթերք եւ Հարությունագոմեր գյուղերից: Երկուստեք կորուստներ մեծ էին. Չափարից՝ 4, Հաթերքից՝ 2, Հարությունագոմերից՝ 1 հոգի, որոնց թվում 14 տարեկան մի երեխա, որին սպանել էին քարերով: Ադրբեջանցիների կողմից կորուստների թիվը ստույգ չէ:

Մնում է, լինելն, կանխագուշակել՝ դեղը սովորական լաժամուժի գրո՞ի է, թե՞ կազմակերպված սադրանք Արցախի վերաբերյալ բանակցությունները խափանելու համար: Այս հարցին առայժմ պատասխանել չի կարող նույնիսկ Ստեփանակերտի պարեսը: Հետաքննությունը շարունակվում է:

Ելցինի եւ Նազարբաեւի այցի նպատակը ժողովրդի համար մնաց անորոշ

Ադրբեջանի ժողովրդական ճակատի ժամանակավոր գործադիր կոմիտեի նախագահ Իսա Ղամբարովը գտնում է, որ Բորիս Ելցինի եւ Նուրսուլթան Նազարբաեւի Անդրկովկաս կատարած այցը *«ոչ հիմնավոր էր նախապատրաստված»*:

«ԻՖ»-ին տված հարցազրույցում նա նշեց, որ *«Ադրբեջանի ընդդիմության համար այցի հիմնական նպատակը մնաց անորոշ»*:

Իսա Ղամբարովը գտնում է նաեւ, որ Ռուսաստանի, Ղազախստանի, Ադրբեջանի եւ Հայաստանի ղեկավարների, ինչպես նաեւ Լեռնային Ղարաբաղի պատվիրակության մասնակցությունը Ժելեզնովոդսկում տեղի ունեցած բանակցություններում կրեի Ադրբեջանի այժմյան ղեկավարության հեղինակության հետագա անկմանը:

«ԻՖ»-ի Ստեփանակերտի թղթակիցը հաղորդում է, որ սեպտեմբերի 22-ի երեկոյան Ստեփանակերտում ազատ է արձակվել նույն օրը պատանդ վերցված ադրբեջանցի կինոօպերատորի օգնականը, որը նկարահանում էր Ռուսաստանի, Ղազախստանի եւ Ադրբեջանի ղեկավարներին խաղաղ ժամանելու պահին: Հարձակում կատարած անհայտ անձինք հայտարարեցին, որ պատանդին վերադարձրել էին՝ հույս ունենալով, որ հայկական կողմին կվերադարձվեն ավելի վաղ սպանված չորս հայերի դիակները:

Նույն օրը պատանդ վերցված ադրբեջանցի երեք օմոնականների գտնվելու տեղը հայտնի չէ:

Հեյդար Ալիեւը դիմում է Լեւոն Տեր-Պետրոսյանին

Նախիջեւանի մեջլիսի նախագահ Հեյդար Ալիեւը հեռագիր է հղել Հայաստանի ղեկավար Լեւոն Տեր-Պետրոսյանին, որով խնդրում է *«շտապ միջոցներ ձեռնարկել Հայաստանի տարածքից զինված հարձակումները դադարեցնելու համար»*:

Հ. Ալիեւը կոչ արեց Լ. Տեր-Պետրոսյանին աջակցել, որպեսզի ես վերադարձվի սեպտեմբերի 20-ին հայ գրոհայիններ կողմից պատանդ վերցված հովիվ Էյլազ Էյլազովը:

Նախիջեւանի ղեկավարը հաստատեց ավելի վաղ առաջարկած պայմանները, որոնց կատարման դեպքում կվերականգնվի երկաթուղային երթեւեկությունը դեպի Հայաստան: Հեյդար Ալիեւը խնդրում է նաեւ անհապաղ ուղարկել Հայաստանի ներկայացուցիչներին մեջլիսի կողմից ստեղծված հանձնաժողովում աշխատելու համար, որի նպատակն է որոշել Բիչենոնի հեռուստառադիոհաղորդիչ կայանին հասցված վնասի չափերը:

«ԻՖ»-ը հաղորդում է, թե սեպտեմբերի 20-ին կայանը հարձակման է ենթարկվել Հայաստանի Սիսիանի շրջանի կողմից: Հայ գրոհայինները, շարունակում է «ԻՖ»-ը, պայթեցրել են կայանի շենքը, այրել տրանսֆորմատորային կայանը, ոչնչացրել բոլոր սարքերը: ■

Տաջիկստանում սկսվել են կառավարական ջղաձգումներ

Տաջիկստանում մտցվել է հատուկ դրություն մինչեւ 1992 թ. հունվարի 1-ը: Հանրապետության Գերագույն խորհրդի նոր նախագահն է Տաջիկստանի կոմունիստական կուսակցության նախկին ղեկավար Ռախման Նարիեւը:

Երկուշաբթի օրը, Տաջիկստանի Գերագույն խորհրդի արտակարգ նստաշրջանը ձայների մեծամասնությամբ որոշում ընդունեց՝ մինչեւ 1992 թ. հունվարի 1-ը հանապետության ողջ տարածքում հատուկ դրություն մտցնելու մասին:

Նստաշրջանում Տաջիկստանի նախագահի պաշտոնակատար Ասլանովը հրաժարական տվեց: Հանրապետության Գերագույն խորհրդի նախագահ ընտրվեց 61-ամյա Ռախման Նարիեւը, որը մի քանի տարի առաջ ղեկավարում էր Տաջիկստանի նախկին կոմունիստական կուսակցությունը:

Անցյալ շաբաթ օրը Դուշանբեում տեղի ունեցավ հանրապետության կոմկուսի հավաքումը, որտեղ որոշում ընդունվեց վերանվանել այն Տաջիկստանի սոցիալիստական կուսակցություն:

Նույն օրը քաղաքի կենտրոնական հրապարակում տեղի ունեցավ կոմկուսի հակառակորդների բազմամարդ հանրահավաքը, որոնք պահանջում էին արգելել նրա գործունեությունը եւ ազգայնացնել ունեցվածքը:

Ելույթ ունենալով հանրահավաքում, հանրապետության նախագահի պաշտոնակատար Ասլանովը հրապարակեց կոմկուսի գործունեությունը դադարեցնելու եւ ունեցվածքը ազգայնացնելու վերաբերյալ հրամանագիրը.

Հրապարակվեց նաեւ Դուշանբեի քաղխորհրդի նախագահի կարգադրությունը Լենինի արձանը հանելու վերաբերյալ:

Մի քանի ժամ անց ցուցարարները հանեցին արձանը: Տաջիկստանի մայրաքաղաքում շարունակվում է ընդդիմության բազմամարդ հանրահավաքները, թեեւ երկուշաբթի օրվանից հանրապետությունում մտցվել է հատուկ դրություն: Ինչպես՝ հաղորդում է «ԻՖ»-ի թղթակիցը, ցուցարարների թիվը հասնում է 10 հազարի: Նրանք պահանջում են ցրել խորհրդարանը: ■

Azg semi-weekly, 47 Hanrapetoutian st., Yerevan, Armenia, 375010
phone: 58-1841, fax: (8-852)56-2941, telex: 243267 SULA SU
Խմբագիր Յ. ԱՎԵՏԻՔԵԱՆ
Editor H. AVEDIKIAN
Դասիչ 69149
«Պարբերական» հրատ. տպարան
Լուսանկարները interfax-ի եւ մեր սեփ. թղթակիցների
Macintosh համակարգչային շարուածը Ռ.Ա.Կ. ժամկոյ եւ տեղեկատուության կենտրոնի

digitised by A.R.A.R.@